ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Год выдання 38-ы
№ 86 (2446)
31 кастрычніка 1969 г. ПЯТНІЦА
Цана 4 кап.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

НАСУСТРАЧ ЗНАМЯНАЛЬНАЙ ДАЦЕ

30 кастрычніка адбыўся пленум праўлення Саюза мастакоў БССР. На парадку дня пленума стаяла пытанне — «Аб стане падрыхтоўкі да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна». З дакладам выступіў старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР В. Грамыка.

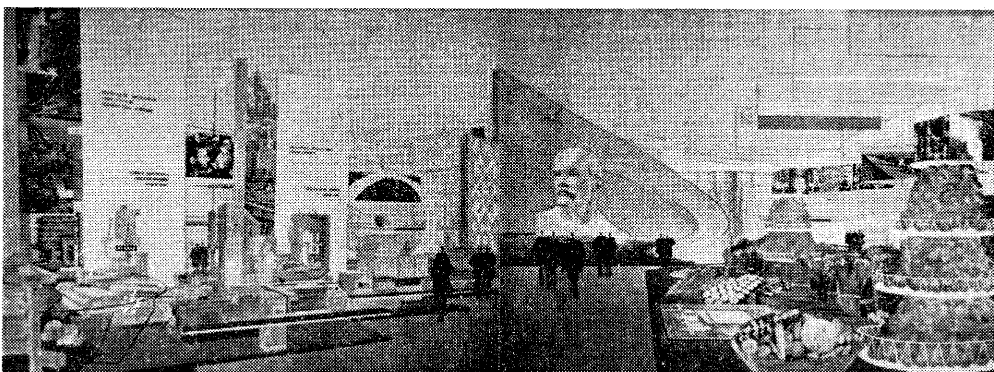
З прамовай на пленуме выступіў намеснік старшыні Савета Міністраў БССР Р. Кісялёў.

У рабоце пленума прынялі ўдзел загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцэлеў, міністр культуры БССР М. Мінковіч.

Па абмеркаваным пытанні прынята пастанова.

100

ВДНГ БССР, 1970...

Мастацка-экспертная камісія па творах манументальнага мастацтва Міністэрства культуры БССР ухваліла праект экспазіцыі Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі БССР, прысвечанай стагоддзю з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна.

Кіраўнік праекта старшыня праўлення Саюза архітэктараў БССР В. Аладаў расказаў у гутарцы з карэспандэнтам «Літаратуры і мастацтва»:

— Галоўная мэта выстаўкі — расказаць, з якімі поспехамі прыйшоў да сусветна-гістарычнай даты беларускі народ. У адпаведнасці з гэтым будавалася ўся экспазіцыя. Шырокая дарога вядзе да шасціметровага бюста правадыра, які патанае ў жывых кветках. На фоне дзяржаўных сцягоў СССР і БССР праглядаецца з усіх бакоў мантаж, на якім паказаны ў працы лепшыя людзі рэспублікі.

На чатырох стэлах-кнігах, што сімвалізуюць бессмяротнае ленінскае вучэнне, залатымі літарамі будуць запісаны запаветы вялікага правадыра савецкім людзям. Экспанаты раскажуць, як выконваюцца прадвызначэнні вялікага правадыра. Мовай фактаў і лічбаў Беларусь аддасць рапарт вялікаму Леніну, ленінскай партыі, раскажа, якой яна была і якой стала за гады Савецкай улады.

Плошча павільёна — 4,5 тысяч квадратных метраў, і кожны з іх аўтары экспазіцыі пастараліся выкарыстаць так, каб расказ пра рэспубліку атрымаўся пераканаўчым і прыгожым.

Пры ўваходзе ў павільён наведвальнікаў сустрэне рэльефная карта рэспублікі дыяметрам восем метраў. Усё на гэтай карце-макеце будзе жывым. Па Нёмане і Дняпры паплывуць караблі, ад Масквы да Брэста пойдуць цягнікі, ніткі электрычных агнёў абазначаць высакавольтныя лініі, газаправоды. Над дзевяццю кропкамі карты — дзевяццю буйнейшымі гарадамі—дзевяць каляровых экранаў. Надпісы і здымкі раскажуць, чым славяцца розныя куткі Беларусі.

У параўнанні з мінулай экспазіцыяй, мы шырэй выкарыстоўваем у афармленні колер. На 40 метраў працягнецца шоўкавае маляўнічае пано, прысвечанае сённяшняму дню рэспублікі. 12-метровы каляровы вітраж прысвечаны дзяржаўным узнагародам Беларусі. Больш цікавым зробяць мантаж дэкаратыўныя ўстаноўкі, архітэктары выкарыстаюць каляровую падсветку. Шмат увагі надаецца «механізацыі» і агучванню экспанатаў. З наведвальнікам будзе размаўляць літаральна кожны метр экспазіцыі.

Праектная група вырашыла выкарыстаць лепшыя мастацкія экспанаты, якія былі выкананы для першай экспазіцыі ВДНГ. У паказ уключаны, у прыватнасці, чакан па медзі «Навука», вітражная ўстаноўка са шкла, зробленая мастакамі «Нёмана», пано «Транспарт і сувязь».

Не ўсе ведаюць, што адкрытая пляцоўка ВДНГ перавышае па памерах экспазіцыйную плошчу павільёна. Мастакі вырашылі яе па-новаму. Па-ранейшаму тут будуць стаяць найбольш «габарытныя» экспанаты, але па-іншаму рашаецца іх размяшчэнне. Арганізуючым цэнтрам экспазіцыі стане ўстаноўка «Этапы вялікага шляху». На спецыяльныя подыумы выносяцца ўзоры будаўнічых дэталяў, асобныя вузлы машын.

Над праектам экспазіцыі ВДНГ працуе той жа аўтарскі калектыў, які рыхтаваў выстаўку, прысвечаную 50-годдзю БССР. Гэта архітэктары Л. Мельнік, В. Ласкавы, мастакі І. Маслан, З. Азгур, А. Анікейчык, В. Гаўрылаў, У. Мурахвер і іншыя. Мы ганарымся задачай, ускладзенай на наш калектыў.

На здымках — эскізны праект афармлення галоўнага ўваходу (злева) і павільёна Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі БССР, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна.

УСЕСАЮЗНЫ АГЛЯД МУЗЕЯЎ

СТУПЕНЬКІ ЖЫЦЦЯ

Л. ЛЯВОНАЎ,
спец. кар. «Літаратуры і мастацтва»

Касцюковічы— маленькі ціхі гарадок, звычайны райцэнтр. Гадоў пятнаццаць назад сеў я тут упершыню на поезд і паехаў вучыцца. З таго часу амаль кожны год бываю ў Касцюковічах і заўсёды міжволі прыкмячаю што-небудзь новае. На маіх вачах рос і маладзеў гарадок. Памятаю, прыехаў з Магілёва апоўначы і здзівіўся, а яшчэ больш узрадаваўся: пасажыраў чакаў аўтобус. Праз годдва я ўжо ляцеў сюды самалётам. А сёлета давялося ехаць поездам, але гэта быў не той, «самы павольны» рабочы паяздок Магілёў — Камунары з вагонамі-цялятнікамі. Той адхадзіў сваё. Замест яго зараз курсіруе з Магілёва да Суража камфартабельны экспрэс «Днепр», які звязвае Магілёўшчыну з Бранскай вобласцю.

— Ці быў ты ў нашым музеі? — пыталіся знаёмыя ў Касцюковічах.

Касцюковіцкі краязнаўчы музей — таксама навіна. Я ў ім быў роўна год назад, як толькі ён адкрыўся. Але ж цікава завітаць туды і сёлета.

Размясціўся ён пакуль што ў адным пакоі. Першае, што кінулася ў вочы, «немаўлёнак» музей ужо вырас са сваёй вопраткі, яму цесна ў рамках гэтага пакоя, хоць і даволі прасторнага.

Агульная бяда падобных музеяў: стваральнікі іх стараюцца паказаць гісторыю раёна ад каменнай сякеры да нашых дзён. Ды, зрэшты, у гэтым вінаваціць іх нельга: у каго не разгараюцца вочы, калі бачыць столькі цікавых экспанатаў.

А пачыналася ўсё ў Касцюковічах так. Амаль чвэрць стагоддзя назад, у першыя пасляваенныя гады ў гарадской сярэдняй школе стварылі «Куток краязнаўства». Неўзабаве юныя даследчыкі роднага краю знайшлі на беразе Бесядзі зубы маманта, каменныя прылады першабытнага чалавека, нарог сахі. Краязнаўцы адпраўляліся на пошукі кожнае лета. Вярталіся не з пустымі рукамі. Пашыраўся, багацеў школьны музей. З вялікім натхненнем рабілі юныя майстры макет Маўзалея Леніна, майстравалі іншыя экспанаты.

А як цяжка было энтузіястам знаходзіць некаторыя старыя рэчы! Адразу пасля вайны лапці былі абуткам і ў святы і ў будні. А цяпер ва ўсім раёне ледзь знайшлі пару лыкавых лапцей. А чуні — лапці з вяровак, так і не змаглі знайсці, хоць менавіта чуні былі самым распаўсюджаным абуткам у нас пасля вайны.

— Зараз шукаю кросны, — расказвае Уладзімір Раманавіч Ламінскі, на грамадскіх пачатках ён кіруе музеем. — Станок павінен быць у музеі. Кросны — гэта цэлы ўклад жыцця.

Так, і лапці, і кросны — ступенькі ў нашае сёння. Такія экспанаты гавораць пра мінулае красамоўней усялякіх слоў. Старэнькія жорны, якія стаяць у музеі, выклікалі ў мяне столькі ўспамінаў!

У куце нашай хаты стаялі калісь амаль такія ж жорны. Толькі ступка ў нашых была большай... А мо мне так здавалася? Бо, бывала, круціш-круціш камень, скрыгоча ён ва ўсю, а ў ступцы ніяк не меншае зерня. Калі ж прапусціш хуценька, маці забракуе работу: «Хіба з такой субары спячэш хлеб?..». На шчасце, пайшлі жорны ў адстаўку ўсюды. Але вельмі добра, што яны знайшлі прытулак у музеі. Месца ім тут.

Аб гісторыі стварэння музея можна было б гаварыць доўга. Падкрэслім жа толькі адно—ён плён сыноўняй любві да роднай зямлі, плён глыбокай павагі да цяжкай працы нашых продкаў.

Былі і подзвігі. Доўга стаяў я каля стэнда, які расказвае аб сялянскім руху на Касцюкоўшчыне. Гэта ж не жартачкі, жыхары маленькай вёсачкі Мурын Бор паўсталі супроць бацюхны-цара! Аб тых далёкіх падзеях журналіст І. Ісачанка напісаў п'есу, якая з поспехам ідзе ў Магілёўскім тэатры. Ставяць яе і самадзейныя драматычныя калектывы.

Мужна змагаліся жыхары раёна ў час грамадзянскай вайны за ўстанаўленне Савецкай улады. Адным з важакоў мясцовых сялян быў балтыйскі марак бальшавік Стратон Ільіч Жбанкоў, ураджэнец вёскі Канічы. Гады два назад Стратон Ільіч памёр у Маскве. Але для тых, хто ведаў першага старшыню Касцюковіцкага рэўкома, для пакаленняў нашчадкаў ён заўсёды будзе маладым — маракам-удальцом, з пышнымі боцманскімі вусамі. Такі ён і на партрэце ў музеі.

Многа цікавых матэрыялаў прысвечана калектывізацыі. Тут расказ пра першага старшыню калгаса ў вёсцы Гаўрыленка Прывалава. Куля з кулацкага абрэза абарвала яго жыццё. Летась хлебаробы сельгасарцелі імя Калініна адкрылі помнік свайму старшыні.

Самы багаты раздзел музея расказвае пра партызанскі рух, пра подзвігі землякоў на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Касцюкоўшчына — радзіма сямі Герояў Савецкага Саюза. Сярод іх вядомы военачальнік генерал-палкоўнік В. Маргелаў. У раёне дыслацыраваліся пяць буйных партызанскіх атрадаў — «За Савецкую Беларусь», «За Радзіму» і іншыя. Актыўна дзейнічаў падпольны райком партыі. Доўга ўглядаўся я ў фотаздымкі членаў бюро райкома. Адзін з іх паказаўся знаёмым. Мужны строгі твар, высокі лоб, паголеная галава. Унізе стаяў подпіс— П. Я. Чарнагузаў. «Дзе я бачыў гэтага чалавека?» — думаў я. І раптам успомніў.

Гады два назад давялося мне пабываць у калгасе «Ленінскі шлях», што ў Смалявіцкім раёне. Там я і пазнаёміўся з Паўлам Ягоравічам Чарнагузавым, старшынёй калгаса. Шмат цікавага расказаў ён пра сваіх баявых сяброў, асабліва пра адважнага камандзіра партызанскага атрада Мітрафана Нарчука. А пра сябе гаварыў неахвотна. Распытваць жа я не мог — даведаўся, што ў Касцюковічах фашысты закатавалі яго сям'ю. Не ведаю, ці быў Павел Ягоравіч у музеі, але думаю, што экспанаты ўсхвалююць былога партызана да глыбіні душы.

...Сцішаная дзяўчынка, з вялікім белым бантам, разглядвае прабіты куляй, заліты крывёю камсамольскі білет Сяргея Балабкова... Падоўгу стаяць наведвальнікі над схемай гарачага бою за мост праз Бесядзь каля вёскі Бялынкавічы... Друкарскі станок, на якім партызаны друкавалі раённую газету.... Асабістыя рэчы, зброя, пажоўклыя ад часу фотаздымкі жывых і мёртвых народных мсціўцаў...

Няўмольны час нястрымна аддаляе нас ад падзей, што адышлі ў нябыт. Многія з іх ужо сцёрліся ў памяці былых франтавікоў, партызан. Даўно зараслі акопы, нанава адбудаваны вёскі. І тым, што нарадзіліся пасля вайны, цяжка ўявіць, як было раней. А яны хочуць ведаць пра ўсё, што было да іх. Яны хочуць ведаць гісторыю. Гісторыя дапамагае зразумець і пазнаць сябе самога. Ды і родная старонка, паводле слоў Міхаіла Іванавіча Калініна, становіцца яшчэ болей блізкай і роднай, калі ведаеш яе гісторыю.

Вось чаму ў Касцюковічах так даражаць музеем, так ганарацца ім. Сюды прыходзяць не толькі дзеці, не толькі былыя партызаны. Людзі прыходзяць успомніць перажытае, паслухаць голас гісторыі.

Такія музеі, якія працуюць на грамадскіх пачатках, ёсць ужо ў многіх раёнах. У многіх месцах яны толькі яшчэ ствараюцца або людзі думаюць пра іх. І ў кожным такім музейчыку тыповыя цяжкасці, тыповыя праблемы.

(Заканчэнне на 2-й стар.)

ДА 30-ГОДДЗЯ ЎЗ'ЯДНАННЯ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ З БЕЛАРУСКАЙ ССР

ЗЯМЛЯ ПЕРАЎТВОРАНАЯ

Іван КЛІМАЎ,
намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР

Беларусь як дзяржава з'явілася на палітычнай карце свету з перамогай Кастрычніка. Час, калі ўзнікла рэспубліка, быў суровы і грозны.

Савецкая ўлада ўсталёўвалася ў краіне ў жорсткай барацьбе з унутранай контррэвалюцыяй і замежнымі інтэрвентамі. Арэнай многіх буйных бітваў стала і тэрыторыя Беларусі. Значная частка яе была акупіравана спачатку войскамі кайзераўскай Германіі, а потым правіцелямі буржуазна-памешчыцкай Польшчы—пілсудчыкамі. Паводле Рыжскага дагавору 1921 года, які навязала Савецкай краіне Антанта, Беларуская рэспубліка пазбавілася амаль палавіны сваёй тэрыторыі і насельніцтва. Жывое цела нацыі было штучна падзелена.

У Савецкай Беларусі ўсю паўнату ўлады атрымалі рабочыя, сяляне, працоўная інтэлігенцыя. Тут пасля аднаўлення народнай гаспадаркі пачала бурна развівацца сацыялістычная індустрыя. Каля горада Оршы ўступіла ў дзеянне першая магутная раённая электрастанцыя — БелДРЭС, у Гомелі пабудавалі вялікі завод сельскагаспадарчага машынабудавання, у Магілёве — завод штучнага валакна. За перадваенныя гады ў рэспубліцы ўзнікла 1 700 новых прамысловых прадпрыемстваў.

Беларускія сяляне аб'ядналіся ў вытворчыя калектывы—калгасы. На змену дапатопным дзедаўскім прыладам у сельскую гаспадарку прыйшлі трактары, камбайны, электраматоры, разнастайная тэхніка.

Калі да рэвалюцыі ў Беларусі восем чалавек з дзесяці не ўмелі чытаць і пісаць, дык перад пачаткам другой сусветнай вайны непісьменнасць у рэспубліцы была ліквідавана. Шырокая сетка сярэдніх школ і вучылішч дапоўнілася развітай сістэмай вышэйшай адукацыі. Былі створаны дзяржаўны універсітэт, акадэмія навук, дзесяткі інстытутаў і тэхнікумаў. Адукацыя, навука, літаратура і мастацтва сталі усеагульным здабыткам.

Іншую карціну ўяўляла сабой Заходняя Беларусь—усходнія ўскраіны буржуазнай Польшчы. Пісьменнік Аляксей Талстой, які пабыў у тых краях, адзначаў: «Якія былі, скажам, дваццаць гадоў назад гэтыя мястэчкі і гарадкі з драўлянымі домікамі, агароджамі, бруднымі вуліцамі, невымерна вялікай колькасцю касцёлаў на відных месцах—якія былі шэрыя, пашарпаныя непагоддзю убогія вёскі... такімі стаяць і зараз».

Працоўныя Заходняй Беларусі ўпарта змагаліся за сацыяльнае і нацыянальнае распрыгоньванне. Пад кіраўніцтвам камуністаў яны разам з польскімі рабочымі і сялянамі выступалі супраць рэжыму голаду і бяспраўя.

17 верасня 1939 года часці Чырвонай Арміі, выконваючы волю савецкага народа, яго ўрада, прыйшлі на дапамогу насельніцтву заходніх украінскіх і беларускіх земляў.

...Трыццаць гадоў мінула з часу ўз'яднання беларускіх земляў. Трыццаць гадоў, адзначаных бліскавіцамі вайны і агнямі мірных будоўляў. Ззаду засталіся чэрвень 1941 года, калі гітлераўскія зграі рынулі на нашу краіну і першыя бомбы ўпалі на Брэст, Гродна, Мінск; гады нямецка-фашысцкай акупацыі, калі на беларускай зямлі лютавалі карнікі, спрабуючы ператварыць яе ў спаленую пустыню, гераічная эпапея вызвалення, калі беларускі народ выставіў супраць ворага партызанскую армію ў 440 тысяч чалавек (а калі лічыць антыфашысцкае падполле і няўзброеныя рэзервы—каля мільёна).

Акупанты спалілі і разбурылі ў Беларусі 209 гарадоў і раённых цэнтраў, 2 200 вёсак. Яны знішчылі амаль палавіну ўсяго нацыянальнага багацця рэспублікі, забілі, пакаралі смерцю, закатавалі 2 мільёны 200 тысяч мірных жыхароў і ваеннапалонных.

Каб залячыць цяжкія раны ваеннага ліхалецця, спатрэбіліся самаадданая праца нашых людзей і велізарная дапамога ўсіх братніх народаў Савецкага Саюза. Гады аднаўлення народнай гаспадаркі былі для нас часам такога ж самаабмежавання, мужнасці і гераізму, як і гады барацьбы з фашызмам.

...І вось я ў думках акідваю позіркам сённяшнюю Савецкую Беларусь—ад пагранічнага Буга да берагоў Сожа, ад браслаўскіх азёр на Віцебшчыне да задумлівых дуброў на Палессі. Індустрыяльныя пейзажы, рыштаванні новабудоўляў, павуцінне высакавольтавых электрычных ліній, мачты тэлевізійных рэтранслятараў, магутныя трактары і экскаватары на тарфяніках, з дапамогай якіх чалавек ператварае балотныя багны ў квітнеючыя нівы,—так выглядае наша зямля сёння.

Зробім невялікую экскурсію па заходніх абласцях рэспублікі. Вось Гродна, у мінулым горад рамеснікаў. Цяпер ён ператварыўся ў цэнтр развітай індустрыі і культуры. Да апошняга часу вядучае становішча ў горадзе займалі прадпрыемствы лёгкай і харчовай прамысловасці, буйнейшымі з якіх былі тонкасуконны камбінат, табачная фабрыка. Цяпер тут на першым месцы хімічная прамысловасць.

Гродна — горад студэнцкай моладзі. У ім тры інстытуты — педагагічны, медыцынскі і сельскагаспадарчы, некалькі сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў.

А Брэст — заходнія вароты СССР—добра знаёмы тысячам замежных турыстаў і дзелавых людзей. Наведваючы Савецкую краіну, яны пачынаюць знаёмства з ёю ля легендарных сцен Брэсцкай крэпасці, на плошчах і вуліцах гэтага пагранічнага горада.

Сённяшні Брэст—не толькі адміністрацыйны і культурны цэнтр вобласці. Ён становіцца горадам развітай індустрыі. Яшчэ некалькі гадоў назад самым буйным яго прадпрыемствам быў завод газавай апаратуры. Нядаўна ў Брэсце вырас новы прамысловы раён, дзе дзейнічаюць дывановы камбінат, завод электравымяральных прыбораў, буйная панчошная фабрыка.

Магутны баваўняны камбінат у Баранавічах, лакафарбавы камбінат і завод сельскагаспадарчага машынабудавання ў Лідзе, Скідэльскі і Гарадзейскі цукровыя заводы, самая буйная з дзеючых цяпер у рэспубліцы электрастанцыя — Бярозаўская ДРЭС — гэтыя і многія іншыя прамысловыя новабудоўлі вызначаюць аблічча заходніх абласцей. Характэрна: да 1968 года прамысловая вытворчасць у рэспубліцы ў цэлым ўзрасла ў параўнанні з 1940 годам у дзесяць разоў, а ў Брэсцкай і Гродзенскай абласцях яна павялічылася ў 18 разоў!

За апошнія 10—12 гадоў на карце рэспублікі з'явіліся зусім новыя гарады. У Брэсцкай вобласці—горад энергетыкаў Белаазёрск, на Палессі—Салігорск, цэнтр беларускіх шахцёраў, якія распрацоўваюць самыя багатыя ў краіне залежы калійных угнаенняў, на Віцебшчыне—горад хімікаў Наваполацк, на Гомельшчыне—юны Светлагорск, паблізу беларускай сталіцы Мінска—горад аўтамабілебудаўнікоў Жодзіна.

Акідваючы ў думках поглядам сённяшнюю Савецкую Беларусь, я бачу перад сабой край буйных прамысловых цэнтраў, нафтавых вышак і шахтавых капроў, энергетычных гігантаў і найтанчэйшых радыёэлектронных вытворчасцей. Зробленыя беларускімі рабочымі трактары і аўтамашыны, станкі і прыборы экспартуюцца ў 80 з лішнім зарубежных краін.

Пасляваенныя гады — час бурнага абнаўлення беларускай вёскі. Выраслі і ўмацаваліся калгасы і саўгасы, павялічылася вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі, змяніліся ўмовы працы і быту сялян.

Зусім нядаўна я пабываў у калгасе «Прагрэс» Гродзенскага раёна. Тут будуецца новая вёска, не менш добраўпарадкаваная, чым сучасны горад. Радуе вока архітэктура жылых дамоў. У кватэры сялян праведзены газ, водаправод, каналізацыя, устаноўлены тэлевізары. У пасёлку—цудоўны Палац культуры, школа, універмаг. Мала чым адрозніваюцца ад гарадскіх і ўмовы, у якіх працуюць калгаснікі: электрыфікацыя і шырокая механізацыя ўшчыльную наблізілі сельскагаспадарчую працу да працы індустрыяльнай.

Выраслі і нашы людзі, рукамі і розумам якіх пераўтворана Беларусь. У рэспубліцы зараз налічваецца амаль 500 тысяч інжынераў, тэхнікаў, урачоў і іншых дыпламаваных спецыялістаў. Па колькасці студэнтаў у разліку на 10 тысяч чалавек насельніцтва Савецкая Беларусь пакінула ззаду Англію, Італію, Францыю, ФРГ.

Шырокі размах атрымала ў нас мастацкая творчасць. У гарадах і сёлах рэспублікі дваццаць тысяч самадзейных калектываў, у якіх займаецца звыш 400 тысяч чалавек.

Многія працоўныя Беларусі актыўна ўдзельнічаюць у кіраванні рэспублікай, у яе важнейшых дзяржаўных справах. Дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР—не прафесіянальныя парламентарыі, а людзі, непасрэдна звязаныя з вытворчасцю матэрыяльных або духоўных каштоўнасцей. У цяперашнім складзе Вярхоўнага Савета рэспублікі — 97 рабочых, 100 сялян, астатнія — прадстаўнікі інтэлігенцыі горада і вёскі.

Шахцёры і станкабудаўнікі, земляробы і жывёлаводы, настаўнікі і ўрачы, літаратары і вучоныя — мае землякі, таварышы, саграмадзяне адначасова і відныя дзяржаўныя дзеячы.

АДН.

СЯБРЫ МУЗЕЯ «ЖАЛЕЗНАГА ФЕЛІКСА»

— Каля трыццаці тысяч наведвальнікаў за мінулы год,—такую лічбу назваў дырэктар музея Ф. Э. Дзяржынскага ў Івянцы М. С. Карнееў. — Сёлета яна крыху меншая, таму што музей пераабсталёўваўся. Але нашых карэспандэнтаў яшчэ прыбыло. Многія з іх сталі сапраўднымі сябрамі музея.

Так, сваіх добрых сяброў музей мае ў розных кутках краіны і нават за яе межамі. Яны шлюць у Івянец свае ўспаміны пра «рыцара рэвалюцыі», рэчы, звязаныя з яго жыццём, або парады, дзе можна знайсці новыя, яшчэ невядомыя экспанаты. Пастаянную сувязь з музеем падтрымліваюць крэўныя і сваякі Ф. Э. Дзяржынскага. У музеі захоўваецца значная колькасць пісьмаў ад яго жонкі—Соф'і Сігізмундаўны, ад сына Яна, нявесткі Любові Фёдараўны, ад унукаў, пляменнікаў. Пісьмы і свае ўспаміны аб Ф. Э. Дзяржынскім прыслалі А. І. Мікаян, К. Е. Варашылаў, былы член калегіі ВЧК, ганаровы чэкіст Ф. Ц. Фамін, асабісты шафёр Фелікса Эдмундавіча С. Г. Ціхамолаў, вядомы савецкі разведчык, які прымаў актыўны ўдзел у раскрыцці змовы англійскага шпіёна Лакарта,—Я. Я. Буйкіс і многія іншыя. Да самай сваёй смерці падтрымлівала цесную сувязь з музеем сястра Фелікса Эдмундавіча, што жыла ў Варшаве—Альдона Эдмундаўна Дзяржынская—Каяловіч.

Многа ў музея сяброў і сярод вучоных, мастакоў, літаратараў, якія працуюць над матэрыяламі аб выдатным рэвалюцыянеру і верным паплечніку У. І. Леніна. Не аднойчы ў музей, каб пазнаёміцца з яго багатымі экспанатамі,—а іх зараз тут больш, як 1700,—у Дзяржынава, каб паслухаць шум пушчы на беразе ракі Усы, наведаўся пісьменнік Анатоль Вялюгін. Паглыбленае знаёмства з жыццём і дзейнасцю нашага вялікага земляка, з мясцінамі, дзе Фелікс Эдмундавіч нарадзіўся і правёў дзяцінства, натхніла Анатоля Вялюгіна на стварэнне сцэнарыя дакументальнай дылогіі аб радзіме «жалезнага Фелікса». На студыі «Беларусьфільм» рэжысёрам Чэславам Цяўлоўскім і аператарам Рыгорам Масальскім пры ўдзеле кансультанта палкоўніка П. І. Емяльянава зараз здымаюцца фільмы. Першы з іх, які называецца «Пісьмы здалёку», амаль поўнасцю закончаны. Другі фільм, «Казімір і Люцыя», прысвечаны подзвігу старэйшага брата Дзяржынскага Казіміра, якога разам з жонкаю Люцыяй гітлераўцы расстралялі ў Івянцы за антыфашысцкую дзейнасць і дапамогу партызанам. Работы над гэтай стужкай яшчэ ў разгары.

Э. ЯЛУГІН.

ТУТ БУДЗЕ ТЭЛЕГАРАДОК

РЭПАРТАЖ З БУДАЎНІЦТВА НОВАГА ТЭЛЕКОМПЛЕКСУ

У кабінеце намесніка старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па радыёвяшчанню і тэлебачанню Леанарда Уладзіміравіча Касцюшкі вісіць карта Беларусі, спярэшчаная вялікімі і малымі кругамі і пункцірнымі лініямі. Гэта перадавыя пазіцыі наступлення тэлебачання. Здаецца, яшчэ нядаўна тэлевізар быў сенсацыяй. Сёння ж яго можна ўбачыць у дамах рабочых Прыбужжа і ў нарачанскіх рыбакоў, у паходных вагончыках гомельскіх геолагаразведчыкаў і здабытчыкаў нафты, у энергетыкаў Лукомля і ў палескіх хатах. Застаецца ўсё менш і менш месц, куды яшчэ не даходзяць хвалі тэлевізійных перадатчыкаў.

— А хутка і такіх месц не застанецца, — гаворыць гаспадар кабінета. — Тэрыторыя, ахопленая тэлебачаннем значна павялічыцца з пускам магутнага тэлецэнтра ў Калодзішчах, які зараз будуецца.

— Які ён будзе, гэты новы тэлекомплекс?

...Некалькі мінут язды на аўтамашыне і мы на чатырнаццатым кіламетры Маскоўскай шашы. Яшчэ нядаўна тут было чыстае поле, дзе зімой завіруха збірала гурбы снегу. А ў пачатку 1968 года сюды прыйшлі будаўнікі і пустка хутка пачала мяняць свой выгляд.

— Не прайшло і двух гадоў, а бачыце, колькі паспелі зрабіць, — гаворыць Л. Касцюшка. — Малайцы будаўнікі!

Так, зроблена нямала. Узведзены вялікі будынак пад апаратную, у якой размесцяцца чатыры магутныя перадатчыкі. Побач — капітальнае памяшканне склада тэхнічнага абсталявання, адна з трох электрападстанцый высокай напружанасці на 35 тысяч кілавольт, жылы шасцідзесяцікватэрны дом для абслугоўваючага персаналу тэлецэнтра, заканчваецца будаўніцтва кацельнай, вядуцца работы на цеплатрасе.

Адзін з ударных аб'ектаў, на які зараз звернута асноўная ўвага — мантаж тэлевежы. Яе ажурная металічная страла ўзнімецца ў неба на 350 метраў. Гэты гмах будуць падтрымліваць 16 таўшчэзных металічных расцяжак.

Пад фундамент вежы было вынята больш васьмі тысяч кубаметраў зямлі і ўкладзена 1200 кубаметраў маналітнага жалезабетону. Мантаж тэлевежы вядуць майстры-вышыннікі маскоўскага трэста «Стальмантажканструкцыя». Зараз ужо вырысоўваюцца контуры гіганцкай стальной стралы. Мантаж яе робіцца з дапамогай арыгінальнага паўзучага крана. Ён, нібы павук, павольна паўзе ўверх, цягнучы за сабой стальное павуцінне секцый.

У сярэдзіне вежы зманціраваны ліфт, які будзе за некалькі мінут узлятаць у паднябессе на 350-метровую вышыню. Ліфт будзе рабіць прыпынкі на пляцоўках, дзе ўстаноўлена тэхнічная апаратура.

Калі радыус «дзеяння» старой вежы—60 кіламетраў, дык новай—105.

Адначасова з вышыннай тэлемачтай вядзецца будаўніцтва помпавых станцый, рэзервуараў для вады.

— Наша будоўля лічыцца адной з важнейшых,—гаворыць прараб Мікалай Спарыш.—Мы павінны яе здаць у эксплуатацыю ў канцы юбілейнага 1970 года.

Новы тэлецэнтр зможа перадаваць на ўсе вобласці Беларусі чатыры тэлепраграмы, у тым ліку каляровую. Пашырыцца зона ўпэўненага прыёму, палепшыцца якасць паказу.

У дні юбілейнай ленінскай вахты натхнёна працуе ўвесь калектыў будаўнікоў новага тэлекомплексу. Высокіх паказчыкаў дабіваюцца брыгадзір Іван Карнейчык, які заклаў тут першы камень, цесляры Уладзімір Лапёнак, Уладзімір Філімончык, бетоншчыца Ефрасіння Юркевіч, муляр Аляксей Макаронак. Калі ў эфір пойдуць першыя сігналы новага тэлецэнтра, успомніце і гэтыя імёны.

З часам тут вырасце цэлы тэлегарадок, які злучыцца з адміністрацыйна - рэдакцыйным комплексам і новай тэлестудыяй у раёне абсерваторыі. Пад гэтае будаўніцтва ўжо выдзелены пяцігектарны масіў.

Леанард Уладзіміравіч Касцюшка разгортвае папку генеральнага плана і мы пачынаем новую цікавую экскурсію.

У васемнаццаціпавярховым корпусе комплексу размесцяцца рэдакцыйныя кабінеты, рэжысёрскія і акцёрскія пакоі, памяшканні для рэпетыцый, праглядаў тэле- і кінафільмаў, канферэнц-зала. У іншых будынках—фільматэка і фільмасховішча, пакоі гуказапісу, бутафорскія, сталярныя і іншыя майстэрні і дапаможныя службы. У памяшканнях будзе кандыцыяніраванае паветра, аўтаматычная тэлефонная сувязь. У студыях знойдуць шырокае прымяненне аўтаматыка і тэлемеханіка.

— Калі зараз у нас ёсць два студыйныя памяшканні плошчай у 300 і 96 кв. метраў,—гаворыць Л. Касцюшка,—дык у новым комплексе прадугледжаны чатыры студыі—дзве па 600 і дзве па 300 кв. метраў з усімі неабходнымі дапаможнымі службамі. Так што практычна ў такіх умовах можна будзе ставіць спектаклі з любой колькасцю дзеючых асоб, выступаць любому хору, ансамблю... Адна са студый прызначаецца спецыяльна для каляровага тэлебачання.

З уводам у дзеянне комплексу Мінск зможа прымаць і рэтрансляваць тэлепраграмы з Масквы, Ленінграда, Кіева, Прыбалтыкі, а таксама з Брэста, Гродна, Гомеля, Віцебска і іншых гарадоў для тэлегледачоў усёй рэспублікі.

І. СУЧКОЎ.

КОНКУРС ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Сёлета ў дзень нараджэння У. І. Леніна рэспубліканскім Домам народнай творчасці і музычнай рэдакцыяй Беларускага радыё быў аб'яўлены конкурс на лепшую песню, прысвечаную 100-годдзю з дня нараджэння правадыра.

За гэты час было прадстаўлена каля трыццаці твораў самадзейных, а таксама прафесіянальных кампазітараў.

І вось адбылося пасяджэнне журы. Лепшымі прызнаны творы пяці аўтараў. Гэта песні выкладчыка Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага Б. Выташнева, супрацоўніка Мар'інагорскай музычнай школы У. Жукоўскага, кампазітараў І. Кузняцова, Д. Камінскага, М. Наско.

Б. Выташнеў прадставіў на конкурс песню для саліста і жаночага хору «Беларусь — краса зямная» на словы Э. Валасевіча, У. Жукоўскі — песню на словы А. Вольскага «Наш Ленін» (для дзіцячага хору ў суправаджэнні фартэпіяна), М. Наско — песню «Ленінскі наказ» на словы М. Чарняўскага, І. Кузняцоў і Д. Камінскі — песні пра Леніна на словы М. Танка і А. Астрэйкі (першая для нізкага голасу ў суправаджэнні баяна, а другая — для саліста і хору ў суправаджэнні фартэпіяна).

Улічваючы вялікую актыўнасць аўтараў, вырашана прадоўжыць рэспубліканскі конкурс на лепшы песенны твор, прысвечаны У. І. Леніну, да 15 снежня 1969 года.

УСЕСАЮЗНАЯ ПЕРАКЛІЧКА БІБЛІЯТЭК

КНІГА — НЕ ІНВЕНТАР...

НЕ РАЗ мне даводзілася чуць такія аб'явы: «У сувязі з інвентарызацыяй бібліятэкі просім чытачоў здаць кнігі...» Не ведаю, як на каго, а на мяне асабіста гэта слова «інвентарызацыя» (і чытаеш ледзь не па складах!) робіць непрыемнае ўражанне. Як гэта, кніга — інвентар? Магчыма, па бухгалтарскім уліку яно і так. Але ж такія аб'явы наводзяць і на іншую думку. На жаль, ёсць у нас яшчэ бібліятэкары, якія глядзяць на кнігу сапраўды як на інвентар. Выдасць такі работнік кнігу, не ведаючы пра што і пра каго яна, зробіць запіс у картцы — і на гэтым яго місія скончана. Вось і нагадвае такі бібліятэкар звычайнага кладаўшчыка, які да таго ж не ведае, дзе што ў яго пакладзена...

Пра гэта я нагадаў загадчыцы Ясянёўскай сельскай бібліятэкі Соф'і Гацка, калі меў з ёй гаворку. Ад такога павароту яна крыху збянтэжылася, відаць, прымаючы сказанае ў свой адрас, а потым засмяялася і падзялілася:

— Так, бываюць і такія... Вось я імкнуся чытаць як мага больш, але ж усё не схопіш. За ўсімі навінкамі не паспееш. Тысячы ж кніг!

Соф'я Гацка — бібліятэкар амаль з пятнаццацігадовым стажам. Вядома, шмат прачытала кніг сама, шмат даведалася аб іх ад чытачоў. Пачынала яна сваю працу з драўлянай шуфлядай, у якой ляжала ўсяго некалькі дзесяткаў кніг. А цяпер вунь яны паліцы! І прасторы хапае — прыходзь, чытач, выбірай сабе, што трэба. Кнігі акуратна расстаўлены па паліцах, падабраны па раздзелах — «Мастацкая літаратура», «Палітычная літаратура», «Беларуская літаратура», «Жывёлагадоўля», «Для школьнікаў»... Хочаш, бяры кнігу, часопіс дадому, хочаш — пачытай тут, ва ўтульнай чытальні...

Часта пішучы пра работу бібліятэкараў, мы захапляемся іменна гэтым вонкавым бокам справы: у бібліятэцы чыста і ўтульна, ёсць плакаты і дыяграмы, створаны куток атэіста (крый божа, калі яго не будзе!), вывешана табліца ўмоў сацспаборніцтва... Але даволі рэдка цікавімся галоўным — які духоўны багаж самога бібліятэкара, ці любіць ён кнігу, ці ведае свайго чытача. Не «птушкі»-адзнакі аб праведзеных мерапрыемствах, не вонкавы, чыста тэхнічны бок справы павінен быць паказчыкам у рабоце бібліятэкара. Поспех у рабоце часта вызначае дасведчанасць бібліятэкара, заклапочанасць аб лёсе кнігі, ці яе ўздзеянні на чытача.

Гэтую якасць якраз і мае Соф'я Ільінічна Гацка. Больш як пяцьсот у яе чытачоў. І густ, запатрабаванні многіх яна добра ведае (людзі ж свае, ясянёўскія, дый Валахоўшчына — падаць рукой!) Прыйдзе, скажам, у бібліятэку дзядзька Цімох, калгасны камбайнер (у картцы Шкурко Цімафей Паўлавіч), акуратна, беражліва пачынае гартаць агрубелымі пальцамі старонкі то адной, то другой кніжкі. Соф'я ведае ўжо — пра вайну, пра партызанаў пачытаць штосьці хоча.

— Цімафей Паўлавіч, вось «Вечны агонь» Мачульскага толькі што атрымала, бярыце,— прапануе яна.

Анатолю Саталкіну падавай тэхнічныя навінкі. Сам жа ён — трактарыст. Ды не толькі трактарамі цікавіцца — аўтамабілямі, радыётэхнікай... Вядома, і мастацкія творы бярэ.

Не, яна, Соф'я, супраць таго, каб навязваць чытачу кнігу. Маўляў, раз ты шафёр — бяры літаратуру пра машыны, а калі трактарыст — пра трактар, даярка — дык пра кароў... Ёй, як нікому больш, відаць, як павысіўся культурны ўзровень вяскоўцаў, як цягнуцца яны да ведаў, да кнігі. І ўсё ж прыемна бывае, калі чалавек цікавіцца літаратурай па сваёй спецыяльнасці, хоча працаваць лепш, з улікам сучасных умоў, дасягненняў навукі і тэхнікі.

Было такое. Даярка Марыя Крот даволі часта мяняе кнігі ў бібліятэцы. І не прагортвае іх, а чытае ўважліва, нават пераказвае жанкам змест. Напрыклад, «Незамужнюю ўдаву» Рамана Сабаленкі ведаюць са слоў Марыі і тыя, хто не чытаў...

А вось кнігі па сваёй спецыяльнасці Марыя Крот чамусьці не брала. Аднойчы напомніла Соф'я Ільінічна ёй пра гэта, а яна і адказала:

— Ат, якая там навука даць? Навучылася за столькі гадоў... Дый заатэхнік у нас жа ёсць...

І ўсё ж аднойчы зімой папрасіла Марыя Крот:

— У цябе, Соня, нічога няма пра кармленне кароў? Ацяліліся мае ўсе, а штосьці малака не прыбывае.

Узяла жанчына тады кніжачку «Кармленне дойнага статку». А потым зацікавілася іншымі спецыяльнымі кніжкамі. Цяпер кожную навінку не прапускае.

Паказчык густу, запатрабаванняў чытача — яго абанементная картка. Іх старанна вывучае Соф'я Ільінічна. І ў кожнай з іх робіць свае паметкі — параіць тое, параіць другое — Асабліва трывожна яна выводзіць словы: «Рэдка наведвае бібліятэку». Тады ідзе сама яна да чалавека, пытаецца, чаму ён забывае дарогу ў бібліятэку.

Так здарылася з Нінай М. з Валахоўшчыны. Раней дзяўчына часта брала кнігі, шмат чытала. І на табе — не прыходзіць месяц, другі... Занепакоілася Соф'я Ільінічна. Выбрала неяк вольную хвіліну, пайшла разам з кніганошамі ў Валахоўшчыну. Сустрэлася з Нінай, пачала распытваць пра тое ды сёе і між іншым спытала, чаму ў бібліятэку тая не заглядвае. Яе здзівіў крыху абыякавы тон адказу дзяўчыны:

— Толькі ў кніжках прыгожа пішуць пра каханне. А на самой справе...

Шчыра пагаварыла з Нінай Соф'я Ільінічна. Тая адкрыла ёй сваю душу. Даказвала, раіла, пераконвала дзяўчыну Соф'я Ільінічна. І дабілася свайго — прыйшла Ніна зноў па кнігі. Ды і не толькі па кнігі, а і па харошае, чулае слова да бібліятэкара.

Ёсць у Соф'і Ільінічны і свае памочнікі. У першую чаргу — гэта савет клуба і бібліятэкі. Шчырыя сябры культуры ўваходзяць у яго: старшыня калгаса Дзмітрый Паўлючэнка, дырэктар сельскага Дома культуры Андрэй Гацка, настаўніца Марыя Чарняк, даярка Ганна Крот, калгасніца Тамара Пракапенка, вучаніца Таццяна Казлова... Усе яны і актыўныя чытачы, і ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці. І, вядома, арганізатары культурна-масавай работы.

Знаёмішся з тым, што праведзена ўжо клубам разам з бібліятэкай і што яшчэ будзе зроблена — і бачыш: планы савет складае не дзеля справаздачы. Асабліва шмат увагі ўдзяляецца падрыхтоўцы да 100-гадовага юбілею У. І. Леніна. Цікава прайшлі ўжо вечары «З гонарам носім імя Ільіча», «Па запаветах Леніна», «Наша вёска ў мінулым і цяпер», «Арганізатары калгаса і Савецкай улады», «Ветэраны працы»...

Ці ж не запомніўся ясянёўцам, і асабліва старэйшай даярцы калгаса Лізавеце Мінаўне Мартыненка вечар, прысвечаны ёй? Колькі клопатаў прыклала Соф'я Ільінічна, каб вечар быў цікавым, урачыстым і хвалюючым! І вершы развучвала з піянерамі, і плакаты пісала, і кніжную выстаўку арганізавала «Гэта мне дапамагае ў працы»... Затое як прыемна было бачыць юбіляра, калі тая, усхваляваная і расчуленая, выйшла з-за стала прэзідыума на сцэну, нізка пакланілася ў залу і сказала:

— Дзякуй за ўсё вам, дзеткі...

І ў яе, Соф'і Ільінічны, адрас было гэтае шчырае чалавечае «дзякуй». За шматгадовую працу бібліятэкара яна чула яго многа, многа раз. Чула ад жывёлаводаў, калі прыходзіла са стосікам кніг на ферму, чула, калі ішла разам з кніганошамі да сваіх чытачоў у Валахоўшчыну, калі несла кнігі на поле, калі прыносіла іх да састарэлай пенсіянеркі Фаіны Іванаўны Манетла...

Чытацкія канферэнцыі, дыспуты, гутаркі — частая з'ява ў бібліятэцы. Нярэдка абмеркаванне той ці іншай кнігі адбываецца імправізавана. Прынясе, скажам, хто-небудзь здаваць прачытаную кнігу, Соф'я Ільінічна пацікавіцца, як падабаецца яму твор. Знойдуцца поруч людзі, што таксама чыталі гэту кнігу. Слова за слова і пачынаецца гаворка пра твор — аднаму падабаецца той герой, тыя ўчынкі, другому — іншыя мясціны... І абмяняюцца думкамі чытачы. Хто не чытаў кнігу — абавязкова зацікавіцца...

Вось так і вывучае Соф'я Ільінічна густ людзей, кнігі. Яна заўсёды сярод людзей, ведае іх радасці і турботы. І калі я спытаўся ў Соф'і Ільінічны, што яна лічыць галоўным у рабоце сельскага бібліятэкара, яна адказала проста:

— Трэба любіць кнігу і ведаць людзей.

Любіць кнігу, ведаць людзей... На жаль, не кожны бібліятэчны работнік імкнецца да гэтага. Што грахі таіць, ёсць у нас і такія бібліятэкары, якія засвоілі толькі фармальны бок работы з кнігай. Яны навучыліся правільна весці картатэку, афармляць стэнды, рассоўваць кнігі па раздзелах (іменна рассоўваць), складаць планы, пісаць справаздачы — і бачаць у гэтым сэнс усёй сваёй работы. Яны старанна вядуць улік кнігавыдач, клапоцяцца, каб павялічвалася колькасць чытачоў, але мала дбаюць аб якасці, маральнай аддачы, аб тым, што дае кніга розуму і сэрцу чалавека.

Любіць кнігу — гэта ў першую чаргу, для бібліятэкара — ведаць яе, упэўнена арыентавацца ў бясконцым патоку літаратуры. Вопытны, уважлівы бібліятэкар не толькі выдае кнігі, а і сочыць за духоўным развіццём кожнага чытача, за яго запатрабаваннямі. Калі бібліятэчны работнік бачыць, што чалавек разумее, засвойвае пэўнага роду літаратуру, ён імкнецца павялічыць яму нагрузку, раіць больш складаныя для разумення кнігі. Так пад уплывам удумлівага бібліятэкара адбываецца інтэлектуальны рост чытача, пашырэнне яго кругагляду.

Менавіта такога метаду прытрымліваецца і Соф'я Ільінічна. Цяпер, скажам, бібліятэка распрацавала вялікі план работы, прысвечаны 100-гадоваму юбілею Уладзіміра Ільіча Леніна. Бібліятэкарка не толькі рэкамендуе чытачам тыя ці іншыя творы Леніна, літаратуру аб ім, а імкнецца паўней растлумачыць іх змест. Калі гэта не ўдаецца самой Соф'і Ільінічне, на дапамогу прыходзяць мясцовыя настаўнікі. Яны часта праводзяць гутаркі з чытачамі, дапамагаюць арганізоўваць тэматычныя вечары. І ў прапагандзе твораў У. І. Леніна тут прытрымліваюцца такога прынцыпу: ад менш складанага — да больш складанага.

Бібліятэкар на вёсцы, як і настаўнік, — прапагандыст ведаў, культуры. Да яго прыслухоўваюцца, з яго бяруць прыклад. І вельмі важна, асабліва для маладога бібліятэкара, заваяваць адразу павагу людзей, стаць іх сябрам. Шмат чаму ў гэтых адносінах можна павучыцца ў Соф'і Ільінічны.

З гэтага выпадку я ўспамінаю адну сустрэчу, якая адбылася некалі ў кабінеце выконваючага абавязкі загадчыка аддзела культуры Вадзіма Іосіфавіча Пятровіча. Зайшла да яго навучэнка Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума Вольга Кажамякіна. Аказваецца, яна, скончыўшы два курсы, наважылася перайсці на завочнае аддзяленне і пайсці працаваць. Вадзім Іосіфавіч назваў ёй вёску, дзе ёсць вакантнае месца. І адразу ў дзяўчыны змяніўся выраз твару — на ім было нібыта напісана: «Як, мяне ў такую аддаленую вёску?» І Вольга спытала:

— А ў самім Брагіне хіба няма нічога?

Такая боязь вёскі часта бывае ў многіх выпускнікоў бібліятэчнага тэхнікума, культасветвучылішчаў. Яны імкнуцца прыстасавацца дзе-небудзь у горадзе, у раённым цэнтры. А ў вёсцы часта кніжныя фонды пераходзяць у рукі нявопытных юнакоў і дзяўчат, у пераважнай большасці выпускнікоў школ. Шмат такіх прыкладаў і ў Брагінскім раёне. Такім бібліятэкарам патрэбна яшчэ вельмі многа вучыцца, нават тэхнічнай рабоце з кнігай. І шкада, што гэтая вучоба не заўсёды праводзіцца на вопыце лепшых бібліятэк раёна.

Вось і атрымліваецца, што многія бібліятэкары не вывучаюць попыт чытача на кнігі, не вядуць сацыялагічных даследаванняў сярод вяскоўцаў, не ведаюць багацця, якім валодаюць. Няведанне літаратуры прыводзіць да таго, што нярэдка яна трапляе не па адрасу, не па густу і ўзросту.

Так, кніга — не інвентар. Яе нельга выдаваць механічна, запісаўшы ў фармуляр чытача адну назву. Бібліятэкару трэба ведаць кнігу, умела прапагандаваць яе. Толькі тады яна прынясе карысць чытачу.

С. БЛАТУН.

Брагінскі раён.

Бывайце, дзядуля Чукоша!

Вось сапраўды быў чалавек, імя якога змалку вядома кожнаму.

У нашай краіне і не толькі ў нашай.

Літаральна з першымі крокамі ён назаўсёды ўваходзіў у нашае жыццё няхітрымі і ў той жа час якімі ж мудрымі «Мыйдадзірам», Мухай-Цакатухай», «Доктарам Айбалітам». Мы сталелі і нам далей адкрывалася глыбіня вялікага мастака, непаўторнага чараўніка слова і знаўцы яго найтанчэйшых адценняў.

Так было з намі.

Так было з нашымі дзецьмі.

Так будзе заўсёды.

Карней Іванавіч Чукоўскі... Чалавек, асоба якога нібы з'яднала ў адно ўчарашні і сённяшні дзень рускай літаратуры і мастацтва. Няўрымслівы змагар за першародную чысціню слова і чалавечых душ. Друг Горкага, Рэпіна, Маякоўскага... Добры настаўнік не аднаго пакалення савецкіх пісьменнікаў, якія плённа працуюць у літаратуры для дзяцей і дарослых.

Болем адгукнулася вестка аб яго смерці ў сэрцах мільёнаў і мільёнаў людзей. І сярод тых, хто сёння смуткуе—беларускія пісьменнікі, юныя беларускія чытачы неўміручых вершаў «дзядулі Чукошы»— Карнея Іванавіча Чукоўскага.

АКЦЁРЫ І РОЛІ

КУДЫ ІДЗЕШ, ГЭЛІ ГЭЙ?

Таццяна АРЛОВА

УСЁ ЖЫЦЦЁ акцёра — у сустрэчах і разлуках з ролямі, з чалавечымі характарамі, якія ён даследуе. Ці пашанцуе яму ў той дзень, калі на дошцы аб'яў за кулісамі тэатра вывесяць размеркаванне роляў? Бывае, і пашанцуе. Але роля, якая потым стане любімай, прымусіць хвалявацца штовечар і пазней, калі спектакль кончыўся, доўга яшчэ жыве ў табе, вымагае кожны раз засяроджанасці з самай раніцы і не дае спакою ўвесь дзень пакуль ты зноў не выйдзеш пад святло рампы, — такая роля выпадае ў жыцці артыста не часта. Мусіць, і сапраўднае акцёрскае шчасце — пражыць дзень у чаканні таго, што ўвечары ты выйдзеш на сцэну ў такой ролі.

Акцёру Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы Аўгусту Мілаванаву, чый творчы лёс складваўся не проста, давялося ўжо двойчы ўдзельнічаць у спектаклях, якіх ён ніколі не забудзе.

Першы з іх — «Я, бабуля, Іліко і Іларыён»—быў для яго ўзнагародай за некалькі гадоў чакання і старанных спроб заявіць тэму сваёй творчасці. Да «Бабулі» за Аўгустам замацавалася рэпутацыя акцёра на ролі «адмоўных» персанажаў. Ён рабіў іх з прафесіянальнай упэўненасцю, праўда, залішне рацыянальна будуючы лінію паводзін сваіх герояў і, як малады акцёр, старанна аналізуючы характары людзей «на ўзросце».

І вось у юнаку з грузінскага сяла Аўгуст адчуў нешта вельмі блізкае сабе, знаёмае па ўласным дзяцінстве: гумар і светлую роспач ад першых сутыкненняў з нязведаным, вялікі запас веры ў дабро. Здавалася, гэта ўсё было нядаўна перажыта ім самім... У дзень прэм'еры для многіх калег Мілаванаў упершыню адкрыўся як акцёр рознабаковага таленту. А цяпер, праз некалькі гадоў, ён «вырас» з ролі Зурыко, хоць іграе яе з ранейшым захапленнем. І душэўны клопат аддае новай рабоце, якая валодае ім і прымушае хвалявацца, — гэта, бадай, другая галоўная ў яго рэпертуары роля — Гэлі Гэй у спектаклі «Што той салдат, што гэты» па п'есе Брэхта.

І драматургія Брэхта, і ўсё, што яна нясе праз мастацкія вобразы, для Аўгуста былі зусім новымі і не мелі дачынення да асабістага жыццёвага і творчага вопыту акцёра. Твор нібы запрашае выканаўцаў і гледачоў да філасофскага роздуму — аб прызначэнні чалавека, аб месцы чалавека ў грамадстве. У п'есе займальны сюжэт, але падзеі тут падначалены думцы. І ад выканаўцаў, асабліва ад артыста, які выступае ў галоўнай ролі, «Што той салдат, што гэты» вымагае ўмення мысліць на сцэне і ўскосна перадаваць свой роздум аб героі.

Для А. Мілаванава гэта было цікавым удвая — ісці па раней нязведаных творчых сцежках, адначасова, здабываючы і адбіраючы са свайго папярэдняга артыстычнага багажу тое, што можна скарыстаць у такой рабоце. Першая якасць, якую адзначаеш у мілаванаўскім вобразе, — гэта выразная грамадзянская пазіцыя акцёра ў ацэнцы супярэчлівай фігуры Гэлі Гэя. Сыграныя ім раней ролі ў тэатры імя Я. Коласа і на акадэмічнай сцэне ў Мінску, як і добра адрэпеціраваны, але так і не сыграны на публіцы Філіп («Пятая калона» Э. Хэмінгуэя), былі тым грунтам, які дапамагаў яму па-мастацку лагічна апраўдваць сваю пазіцыю пратэсту супроць палітычнага мяшчанства і любых форм фашызму. А гэта і ёсць сутнасць лёсу героя Брэхта.

П'еса «Што той салдат, што гэты» — менш за ўсё камедыя. І хоць на спектаклі смяюцца, смех гэты не вясёлы, а хутчэй саркастычны. Трагікамічнае ператварэнне звычайнага мірнага грузчыка ў «чалавекападобную баявую машыну» адбываецца на нашых вачах так імкліва і няўхільна, што, здаецца, спектакль увабраў у сябе злы вопыт некалькіх пакаленняў. І як тут не ўспомніць горкую іронію Бертольда Брэхта: «У чалавецтва на дзіва кароткая памяць: вельмі хутка яно забывае перажытыя пакуты».

Спектакль Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы «Што той салдат, што гэты» звяртаецца да нашай памяці і, перш за ўсё, прыкладам лёсу Гэлі Гэя. Гэты мірны абывацель зусім не просты. Ён не толькі дастойны прадстаўнік свайго грамадскага асяроддзя і не толькі «адзін з многіх» мяшчан. Ён чалавек, якога запамінаеш. І ўспрымаеш чалавекам да таго часу (дакладней, да фіналу спектакля), пакуль Гэлі Гэй не стаў у строй да сабе падобных, страціўшы аблічча незалежнай асобы дарэшты.

Пакорлівы, ціхі, разважлівы і асцярожны, ён выйшаў раніцай з дому, каб купіць сабе рыбы на абед. У адпаведнасці са сваім мірным характарам Гэлі Гэй далікатна параіўся з жонкай аб велічыні рыбы, а паколькі ён да таго ж чалавек з фантазіяй, дык тут жа ўявіў сабе будучую пакупку. Рука Гэлі Гэя на імгненне стала гэтай вялікай гнуткай рыбінай з моцным хвастом. Здаецца, што ён смакуе сытны абед і, відаць, чуе трэск гарачай патэльні, бачыць, як рыба яшчэ б'е хвастом, намагаючыся выжыць. Замілаванне застыла на твары Гэя—Мілаванава. Пазней ён яшчэ некалькі разоў напомніць нам пра тую «рыбіну». Напомніць не словамі, а толькі жэстам. Напомніць для таго, каб здзівіцца: яго першапачатковыя ў той дзень намеры былі такія мірныя! Дзе тут было западозрыць у ім заўсёдную гатоўнасць прадаць сябе з усімі вантробамі за сытную ежу...

Шырокія шэрыя штаны, куртка грузчыка, лёгкія сандалі. Ледзь пружыністая хада. Рукі целяпаюцца свабодна. І сагнутая спіна. Гэлі Гэй прывык глядзець на людзей неяк знізу. Ці то сагнула яго работа і паслужлівасць, ці то гэта «прафесіянальная» пастава грузчыка. Тлумачце, як хочаце, але памятайце: Гэлі Гэй быў чалавекам, які не ўмее сказаць «не». Сутнасць вобраза акцёр раскрывае і ў пластычным малюнку.

Гэлі Гэй не толькі пакорлівы, Аўгуст Мілаванаў паказвае яго яшчэ вясёлым і хітраватым. У характары Гэя—Мілаванава ёсць нават абаяльная дабрадушнасць, якая адным здаецца адзнакай пакорлівасці, другім — бязволля, трэцім — загадкавасці натуры... Хітрун! Адразу ж зробленая акцёрам такая «заяўка» атрымлівае і цікавае развіццё ў спектаклі. Гэлі Гэй не такі і просталінейны — намеры яго адразу цяжка прачытаць, а пératварэнні часам здзяйсняюцца нібыта міма яго волі. Мяккая, падатлівая гліна—акалічнасці могуць вылепіць з яе фашыста, але маглі б даць і чалавека. Акцёр падкрэслівае, што апошні варыянт таксама магчымы.

Тая эксцэнтрыка, з якой іграюць гэтую п'есу на радзіме Брэхта, размяжоўвае этапы пераўтварэнняў Гэлі Гэя, і такім чынам падкрэсліваецца механічнасць пераходаў чалавека ад наіўнасці да злачынства па этапах. На беларускай сцэне Мілаванаў іграе па традыцыях «тэатра перажывання».

Плаўна і размерана развіваецца характар Гэя. Усё можна прасачыць — і вытокі здрадніцкай падатлівасці, і палахлівае жаданне прыстасавацца, і імкненне выглядаць такім, як усе — не горш... Гэта нутро вобраза. А форма яго — брэхтаўская, яна вылеплена па прынцыпах эпічнага тэатра.

Вось Гэлі Гэй дэманструе сваю фізічную сілу. Перад ім цяжкая штанга. На выгляд Гэй даволі хліпкі. Цуд «пераўтварэння» адбываецца на нашых вачах. Ён робіць некалькі рухаў для размінкі мускулаў па сістэме йёгаў. Далей усё адбываецца, як на міжнародных спаборніцтвах цяжкаатлетаў. Ён доўга прымяраецца да штангі, раптам засяродзіўшыся, шэпча малітву, цалуе ўяўны талісман і з жывёльным крыкам пераможна падымае штангу...

Ну, а калі Гэлі Гэя закавалі ў скрынку для смецця, артыст дае адчуць, што такое яго звярыны жах. Жах надае Гэю горкую разважлівасць і нечаканую «філасафічную» паглыбленасць. Прасцей было б, прытрымліваючыся парад Брэхта, дакладна размежаваць аўтарскі вобраз і акцёрскае стаўленне да яго. Мілаванаў не адасабляецца ад Гэя, застаецца ў яго скуры. І перад намі нібы ўзнікае характар, які ўсё прайшоў, усё пазнаў і пачынае разумець, нарэшце, што «чалавек павінен быць чалавекам...»

Мілаванаўскі Гэй гатовы пайсці насуперак свайму сумленню — гэта праўда. Спачатку — каб не пакрыўдзіць удаву Бекбік, потым з-за жадання выкурыць добрую бразільскую цыгарэту, нарэшце, прагнучы раскошы. Так Гэлі ўцягнулі ў гульню з продажам армейскага слана. Усе бачаць, бачыць і Гэй: слон—не жывы, штучны. Але калі знойдзецца пакупнік, пагадненне адбудзецца... І ты, Гэлі Гэй, будзеш чалавекам на тым узроўні, якога ад цябе вымагаюць абставіны. А там і на забойства пойдзеш, будзеш ландскнехтам злачыннай вайны. Будзеш захоўваць сваю дабрадушнасць і прыкідвацца зухаватым хлопцам побач з такімі ж, як і ты, наймітамі «гаспадароў жыцця», дэталлю ваеннай машыны!

Гэта іграе А. Мілаванаў. За гэта гледачы апладзіруюць яму, нават тыя, хто лічыць пастаноўку В. Раеўскага спрэчнай, а выбар гэтай п'есы (з ранніх у Брэхта) мала абгрунтаваным. Брэхт, як вядома, раіў акцёрам карыстацца метадам «ад сведкі» — гэта азначае такое выкананне ролі, калі артыст падыходзіць да вобраза, створанага драматургам, з пазіцый сведкі на судзе. Магчыма, такі метад і не вельмі арганічны нашаму тэатру. Ва ўсякім разе, А. Мілаванаў на час спектакля «становіцца» Гэлі Гэем і сваім раскрыццём вытокаў і шляху абесчалавечвання героя па-грамадзянску актыўна выкрывае мілітарысцкі дух капіталістычнага грамадства, дзе чалавеку трэба быць сапраўды моцным, каб не стаць аўтаматам-выканаўцам.

Акцёр дэманструе каскад дзівосных трукаў, завастрае сатырычны малюнак вобраза, каб перадаць ганебную прагу да абывацельскай пакорлівасці свайго героя. Яго Гэй так часта здаецца без бою — з усяго ён спрабуе атрымаць выгаду, як ветлівы і нават далікатны мешчанін з міжнароднай прапіскай. А гэта — шлях у бяздонне.

Удзельнікі народнага ансамбля «Крыжачок» Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна на рэпетыцыі.
Фота В. ДУБІНКІ.

ЗЯЛЁНЫЯ НАВАСЕЛЬЦЫ

Наша рэспубліка здаўна славіцца сваім зялёным убраннем — садамі, паркамі, векавымі дубровамі, бярозавымі гаямі, таполевымі і каштанавымі алеямі. Іх можна сустрэць амаль у кожным горадзе, пасёлку і вёсцы. Дастаткова сказаць, што наша сталіца па плошчы зялёных насаджэнняў займае адно з першых месц не толькі сярод гарадоў сваёй краіны, але і ўсёй Еўропы.

З наступленнем восені ў Мінску, як і ў іншых гарадах і раённых цэнтрах, зноў разгарнуліся работы па азеляненню. У гэтым сезоне сталічную прапіску з лясоў і пітомнікаў атрымаюць больш як 10 тысяч саджанцаў беласарафаннай бярозы, шыракалістага клёна, мядовай ліпы, дзікіх каштанаў, чырвонай рабіны, таполя, дуба і іншых парод дрэў.

Новыя зялёныя масівы ўзнікнуць сярод архітэктурных ансамбляў у мікрараёнах Усход-1 і Усход-2, Курасоўшчына, па Ракаўскай шашы, у Чыжоўцы, Зялёным Лузе, па вуліцах Карла Лібкнехта, Арлоўскай і многіх іншых.

Да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна ў Брэсце, Гомелі, Гродна, Віцебску ствараюцца памятныя алеі і мемарыяльныя скверы імя правадыра. Для іх прывозяцца вялікаўзростныя дрэвы і дэкаратыўныя кустарнікі з лясоў Белавежскай і Налібоцкай пушчаў, а таксама са спецыяльных пітомнікаў.

100 тысяч дрэў і 950 тысяч кустоў-навасельцаў прыбавіцца ў зялёных каралях нашых гарадоў і пасёлкаў гэтай восенню. З наступленнем цёплых веснавых дзён юбілейнага ленінскага года ў парках і скверах, на плошчах і бульварах саджанцы выпусцяць першыя зялёныя лісточкі.

СТУПЕНЬКІ ЖЫЦЦЯ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

Па-першае, усё робіцца на чыстым энтузіязме. Стваральнік Касцюковіцкага музея — У. Р. Ламінскі шмат аддаў сіл і часу музею. Працуе Уладзімір Рамановіч намеснікам дырэктара сярэдняй школы. Клопатаў у яго і без музея хапае, але не можа чалавек рабіць інакш. Увесь летні адпачынак у апошнія гады ён прысвячае музею. Ёсць у Ламінскага нямала памочнікаў — гэта члены савета, пенсіянеры, вучні старэйшых класаў. Гэта яны ўсё сістэматызавалі, распрацавалі экспазіцыі. Але, як кажуць, варацца людзі ва ўласным соку. Добра было б, каб на музей большую ўвагу звярнулі кіраўнікі раёна, каб энтузіястам дапамаглі работнікі Магілёўскага абласнога музея.

За год, які прайшоў пасля майго першага наведвання, у музеі амаль нічога не змянілася. І гэта крыху насцярожвае: ці не задаволіліся зробленым? Вядома, сцены пакоя не рассунеш, але і на той жылплошчы, якая ёсць, яшчэ многае можна зрабіць.

У музеі шмат розных знаходак, рэчаў з побыту першабытнага чалавека. Як бы хораша ўсё гэта глядзелася, калі б побач была хоць невялікая карта помнікаў археалогіі, старажытнай архітэктуры раёна. А паказаць ёсць што. На Касцюкоўшчыне вучоныя знайшлі больш дзесятка старажытных пасяленняў. Каля вёскі Клеявічы, на беразе Бесядзі, археолагі адшукалі адну са стаянак першабытнага чалавека: «узрост» яе каля ста тысяч гадоў. А каго не зацікавіць сабор у вёсцы Саматэвічы — выдатны помнік высокаму будаўнічаму майстэрству нашых дзядоў і прадзедаў. І трэба, каб у музеі быў добры здымак сабора.

Слабавата адлюстроўвае музей сучаснае жыццё раёна, поспехі мясцовых хлебаробаў. А якая радаслоўная ў некаторых калгасаў! Праз год будзе адзначаць залаты юбілей сельгасарцель «Кранштат». Арганізавана яна ў лістападзе 1920 года ў былым маёнтку памешчыцы Комар. Называлася гаспадарка так: «Першая Чырвона-Кранштацкая сельскагаспадарчая паказальная камуна». Старшынёй яе быў матрос з Кранштата камуніст Кірэй Віннікаў. Яго памочнікам — матрос - кранштатавец Палікар Жураўлёў. Стэнд, прысвечаны калгасу, мог бы стаць украсай экспазіцыі.

Паўдня прасядзеў я ў музеі. Але так і не паспеў хаця б палістаць кнігі, выдадзеныя ў мінулым стагоддзі, перачытаць нумар ленінскай «Іскры», які падаравалі музею нямецкія сябры, яшчэ раз агледзець іншыя рэчы. Выходзячы, я міжволі думаў: «Някепска было б, каб у музеі знайшлося месца для больш падрабязнага расказу пра вучоных, ваеначальнікаў, пісьменнікаў, мастакоў, якія выйшлі з гэтага глыбіннага раёна». І тут жа спыніў сябе — ружовыя мары! Ці можна абняць неабдымнае? Але чаму ў некаторых раёнах, дзе падыходзяць ужо ўмовы, дзе народныя музеі перараслі свае рамкі, не адчыніць **дзяржаўныя?** Лагічнае, законнае развіццё! Яно поўнасцю адпавядала б Палажэнню аб Усесаюзным аглядзе музеяў, прысвечаным 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. А мясцовыя ўлады знайшлі б ужо сродкі, каб пабудаваць асобнае памяшканне для гэтай важнай установы культуры. Змаглі ж у Дзятлаве і іншых райцэнтрах Гродзеншчыны пабудаваць для музеяў спецыяльныя будынкі. Гэта не марнатраўства сродкаў. Жыццё патрабуе, каб новыя пакаленні ведалі аб подзвігах сваіх продкаў больш і глыбей. Каб сваімі вачыма, сэрцам сваім бачылі і адчувалі гісторыю роднага краю. Каб мацней любілі яго, раслі патрыётамі ў вялікім і глыбокім сэнсе гэтага слова.

ПЕСНІ НАРАДЖАЮЦЦА Ў БРЭСЦЕ

Сёння ў Брэсце пачынае сваю работу двухдзённы семінар самадзейных кампазітараў, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна.

Удзельнікі семінара заслухаюць даклад старшыні секцыі самадзейных кампазітараў пры абласным Доме народнай творчасці М. Солапава аб задачах у сувязі з падрыхтоўкай да ленінскага юбілею, абмяняюцца вопытам работы, зробяць разбор новых твораў, прысвечаных Ільічу, прымуць удзел у практычных занятках.

Семінар закончыцца справаздачным канцэртам, у якім будуць выкананы творы самадзейных кампазітараў Брэстчыны.

Лінагравюры мастака А. Дэмарына да кнігі «З Леніным заўсёды Беларусь» (вершы і апавяданні беларускіх пісьменнікаў), якая выходзіць у выдавецтве «Беларусь»:

БЕЛАРУСЬ НА СТАРОНКАХ «МЛСЭ»

Выйшаў з друку другі том «Малой Літоўскай Савецкай Энцыклапедыі». Як і ў першым томе, дзе быў, дарэчы, артыкул аб беларускай літаратуры і яе сувязях з літоўскай літаратурай, многія матэрыялы ў ім прама або ўскосна звязаны з Беларуссю, з яе гісторыяй і культурай. Асобныя артыкулы прысвечаны кіраўнікам нашай рэспублікі П. М. Машэраву і С. О. Прытыцкаму, падпольным выданням 20—30-х гг. у Заходняй Беларусі («Краты», «Лукішскі сцяг», «Малады камуніст» і інш.), многім відным дзеячам КПЗБ (С. Арэхва, Я. Корчык, І. Казура, С. Кравец), слаўнаму беларускаму рэвалюцыянеру Кастусю Каліноўскаму. У вялікім артыкуле расказваецца пра Савецкую Сацыялістычную Рэспубліку Літвы і Беларусі (Літбел). Увагу беларускага чытача, безумоўна, прыцягнуць артыкулы пра агульныя помнікі (Літоўскі статут) і гістарычныя падзеі.

У другім томе змешчаны цікавыя матэрыялы пра многіх выхадцаў з Беларусі, часта напаўзабытых, якія працавалі на карысць братніх суседніх народаў — беларускага, літоўскага, рускага, польскага. Гэта — рэвалюцыянеры-«іскраўцы» Іван Клопаў і Іван Касяк, член РСДРП з 1898 г., ураджэнец Віцебска, Уладзімір Перазіч, удзельнікі паўстання 1863 г. Б. і Ф. Колышкі, І. Ляскоўскі і інш., удзельнікі падпольнай барацьбы Г. Канавалава, Р. Кац, Р. Каган. Гэта — выдатныя вучоныя, якія ў мінулым многа зрабілі для асветы беларуска-літоўскіх зямель: пачынальнік атэізму на гэтых землях К. Лышчынскі, астраномы М. Пачобут, Ц. Камінскі, В. Карчэўскі, бібліёграф К. Контрым, прафесары Віленскага універсітэта Г. Кулакоўскі, М. Палінскі-Пельна, К. Паоціянка, сям'я Нарбутаў, гісторык і тэкстолаг І. Анацэвіч, архітэктар К. Падчашынскі і многія іншыя.

Перагортваючы старонкі другога тома літоўскай энцыклапедыі, з гордасцю адзначаеш, што беларуская зямля дала Літве многіх дзяржаўных і грамадскіх дзеячаў, вучоных, мастакоў, артыстаў. Так, у в. Малькова Мсціслаўскага раёна нарадзіўся Старшыня Савета Міністраў Літоўскай ССР Юозас Манюшыс. З Беларусі паходзяць вядомыя вучоныя: гісторык М. Лойка (Кан-охі на Слонімшчыне), хірургі Л. Пяткевіч (Віцебск), Б. Клябанаў (Бабруйск), гідрахімік І. Клімкайце (Слуцк), анколаг М. Кучараў (Нясвіж), хімік В. Мазоль (Беняконі). Плённа працавалі або працуюць на ніве літоўскай культуры беларусы па паходжанні, мастакі В. Касцюшка, І. Пекур, Б. Мацуткевіч, музеязнаўца Ю. Мацейка, спявак Л. Мурашка, заслужаная артыстка Літоўскай ССР Я. Петрашкевіч.

У сваю чаргу, як бачна з энцыклапедыі, многія літоўцы паспяхова працавалі ў Савецкай Беларусі. У іх ліку — члены літоўскай секцыі Саюза пісьменнікаў БССР А. Мяркіце і Б. Паўлюкявічус, акадэмік АН БССР Стасіс Матулайціс і яго дачка Катра, якія ў 30-я гг. апублікавалі ў Мінску нямала навуковых прац. У барацьбе за Беларусь загінулі літоўскія партызаны І. Місюнас, Ю. Олекас, П. Паўнксніс і інш.

Пры выпадку варта прыгадаць, што падрабязныя звесткі пра Беларусь змешчаны таксама ў 9 томе «Літоўскай энцыклапедыі», які перад самай Вялікай Айчыннай вайной, у 1941 годзе, выйшаў у Каўнасе. З грунтоўным артыкулам аб беларускай літаратуры ў ім выступіў намеснік галоўнага рэдактара энцыклапедыі праф. М. Біржышка. У том былі ўключаны таксама артыкулы аб геаграфіі і гісторыі Беларусі, беларускай мове і мастацтве.

А. ГУДАС.

СЯРОД КНІГ

НА БАЛЬШАКУ ТРЫВОГ ЗЯМНЫХ

Анатоль ГРАЧАНІКАЎ

Для паэтаў, што прыйшлі ў літаратуру ў першыя пасляваенныя гады, наступіла «пара справаздач», наступіў той перыяд духоўнага ўзросту, калі чалавек сам здольны ўбачыць свае дасягненні і пралікі, узважыць зробленае, удакладніць свой уласны маршрут з неабсяжнымі магістралямі жыцця і хуткаплынным часам. І, як вынік іхняга роздуму, на кніжных паліцах час ад часу з'яўляюцца паэтычныя кніжкі, імя якім — выбраныя творы.

Гэта падзея хвалюе не толькі іх, паэтаў. Вершы паэта, за творчасцю якога ты сачыў, разляцеўшыся па зборніках, старонках газет і часопісаў, вяртаюцца раптам, нібы птушкі з выраю, зноў у свае гнёзды. Але вяртаюцца не ўсе, бо час не дужа песціць іх, ім таксама трэба спадзявацца на ўласную моц і сілу, на свае ўласныя крылы. І тады ў спрэчках прыхільнікаў таго ці іншага паэта ці наогул аматараў паэзіі гучыць вядомае: «А што я казаў!», якое трэба разумець ці як святочную радасць, ці як горкае расчараванне.

Вершы Ніла Гілевіча з'явіліся ў друку ў першыя пасляваенныя гады. У 1956 годзе дваццаціпяцігадовы паэт сабраў іх у зборнік «Песня ў дарогу». Першая кніга вершаў засведчыла, што паэту не доўга хадзіць у «падсобніках», што ў літаратуру ідзе паэт самабытны, са сваім светам пачуццяў і думак, сваёй велічынёй эмацыянальнага напружання, са светам, у якім непасрэднасць і рамантычная ўзнёсласць не засланілі супярэчнасці і цяжкасці пасляваенных гадоў.

Калі дапусціць, што паэт вырастае з якога-небудзь аднаго свайго верша, дык можна, бадай, сказаць, што Н. Гілевіч, як паэт, вырас з верша «Песню бярыце з сабою». Ужо ў гэтым вершы, прасякнутым цёплай лірычнай экспрэсіяй, выразнай стройнасцю, напоўненым светлым пачуццём, выявілася каштоўная рыса творчага тэмпераменту паэта: яго ўменне ўзнімацца да вялікага грамадзянскага пафасу нават у самых лірычна-інтымных вершах.

Калі не жадаеце знацца ў жыцці
З назойлівай скрухай-журбою —
Куды б ні прыйшлося паехаць, пайсці, —
Песню бярыце з сабою!

Гэта — пачатак верша. А потым яго рэчышча расшыраецца, напаўняецца новымі думкамі і пачуццямі і, як найвышэйшая сублімацыя іх, гучыць канцоўка:

Калі ж над Радзімай прамчацца вятры —
Прадвеснікі блізкага бою, —
З вінтоўкай, з гранатаю разам, сябры,
Песню бярыце з сабою!

Прачытаўшы зборнік вершаў Н. Гілевіча «Лісце трыпутніку», пераконваешся ў тым, што кожны сапраўдны паэт прыходзіць у літаратуру са сваёй уласнай вялікай думкай, выказаць якую ён імкнецца ўсё сваё жыццё, са сваімі ўласнымі прынцыпамі, права на існаванне якіх ён мусіць сцвярджаць усёй сваёй творчасцю.

Адразу ж скажам, што «Лісце трыпутніку» — не «кандэнсат», дзе сабрана ўсё лепшае, напісанае паэтам за гады творчай працы. Але гэты зборнік выбраных твораў складаецца з таго паэтапнага матэрыялу, які дае магчымасць больш поўна ўявіць развіццё яго паэтычнага таленту, увайсці ў эпіцэнтр яго паэзіі, прасачыць галоўны напрамак яго творчасці.

Талент Н. Гілевіча грунтуецца на глыбокіх вытоках нацыянальнай культуры, на дасканалым веданні народна-фальклорных традыцый, на тонкім адчуванні багацця і адценняў слова — гэтай незабруджанай крыві роднай мовы. Звычайна на гэтай дарозе творцу не выратоўваюць ні экзатычна-прываблівыя рыфмы, ні моўнае слова-блуддзе, ні стракатасць паэтычнай расфарбоўкі, ні шырыня тэматычнага дыяпазону. Толькі майстроў высокай паэтычнай культуры, багатага духоўнага жыцця дапускаюць да сябе, не раствараючы іх у сваёй невычэрпнай крыніцы, залатыя россыпы народнай мудрасці і дасціпнасці, нібы ведаюць, што толькі з іх рук, увасобіўшыся ў па-мастацку аздобленых вобразах і перажываннях, вернуцца яны да людзей у новай якасці.

Пра гэта думаеш, азнаёміўшыся з выбранымі творамі Н. Гілевіча, напоўненымі глыбокім роздумам над часам, высокай канцэнтрацыяй перажытага і прачутага, знітаванасцю ўласнага «я» з праблемамі сучаснасці, з творамі, у якіх нават свет прыроды нясе вялікі сацыяльны зарад. «Нервовая сістэма» паэтычнага таленту Н. Гілевіча чуйна ўлоўлівае зрухі, што адбываюцца ў нашым жыцці.

У вершы «Раўняюць хлопцы рэчку» паэт сумуе па мінулым, па «тых вірах, дзе кружыць лісце», па «птушках незлічоных, што ў гушчары вадзіліся», па тым куце, які зараз «не той, што знаў даўно». Але паэт не захварэў на мясцовы патрыятызм, шырыня яго светапогляду дазваляе родны кут убачыць як частку агульнага свету, і тады з матэрыялу **факта** выкрасаецца сапраўдная іскра паэзіі:

Такі ўжо век шыбуе —
Тэхнічны, смелы, дужы.
І гэта не бяда.
Бяда, як хто спрабуе
Раўняць жывыя душы.
Вось душ — шкада.

Нават паўза ў апошнім радку, арганічна ўпісаная ў тканіну верша, працуе на раскрыццё галоўнай думкі. Сапраўды, наш час нехта ўжо ахрысціў векам «тэхнакратаў». Механічна перанесеныя ў сферу чалавечых адносін, многія якасці тэхнічнага веку нясуць у сабе небяспеку нівеліроўкі і стандартызацыі думкі і пачуццяў чалавека. І мае рацыю паэт, калі гаворыць:

Хай будуць душы розныя,
Як нашы рэчкі родныя:
І з хвалямі бруістымі,
І з плёсамі празрыстымі,
З нябачнымі крыніцамі,
З вірамі-таямніцамі...
Стандартам іх не руш!
Хай будуць душы ўсякія,
Апроч нялюдскіх душ!

Выхаванне новага чалавека, пазбаўленага плебейскай псіхалогіі, чалавека, які б назаўжды усвядоміў сябе дзейснай асобай, справа нялёгкая. Нялёгкая не толькі таму, што вякамі каштоўнасць чалавека, **як асобы,** вымяралася па шкале яго залатога запасу, але і таму, што, каб узвысіцца да перадавых ідэй нашага часу, трэба многае перажыць, перадумаць. Куды лягчэй зашыцца ва ўласны кокан дабрачыннасці, і, не вытыркаючыся з яго, ткаць «шоўкавую нітку» свайго зямнога існавання.

«Колькі сіл маіх ёсць — ненавіджу замкі!» — усклікае паэт у вершы «Замок»:

І таму,
што бацькі
троны рушачы ніц,
Разбівалі замкі
на ўваходах цямніц,
І таму,
Што камені
крывёй намакалі,
Калі сонца штыкамі
для нас
адмыкалі...
. . . .
Чалавек на зямлі
будзе жыць без замкоў,
Бо замкі — сваякі
збітых рабскіх акоў.

Паэт цураецца лабавога даследавання ўнутранага свету чалавека. У многіх вершах яго грамадска-сацыяльнага гучання адчуваецца дабратворны ўплыў П. Панчанкі, тая ж страснасць у адмаўленні застою, рэгламентаваных норм маралі і грамадскіх паводзін.

Тонкі лірызм, заснаваны на высокім, унутрана спелым майстэрстве, цёплую пластычнасць і свежасць вершаў пра родны край і пра ўсё тое, што паэта па-чалавечаму радуе, ён раптам сутыкае з негатыўнымі праявамі жыцця і чалавечага духу. Асветлены ўспышкай гэтага сутыкнення, трапляеш пад уплыў творчага імпульсу паэта, глыбей успрымаеш кантрасты навакольнай рэчаіснасці і міжвольна заўважаеш, што паміж паэзіяй Н. Гілевіча і табой не ствараецца таго небяспечнага «вакуумнага» размежавання, якое робіць творчасць паэта аўтаномна-замкнутай, а чытача пакідае раўнадушным.

Люблю цябе, жыццё, любоўю кроўнай.
Я не нахлебнік твой. Я на зямлю
Не для таго прыйшоў, каб жменяй поўнай
Уцехі браць. Я аддаваць люблю...

Адкрыўшы гэтымі радкамі першы раздзел выбраных твораў, паэт заканчвае яго «Казкай пра дзівака», пра чалавека, што «ўсё рабіў зусім не так, як іншыя рабілі». Аднак, выкарыстаўшы сюжэт з народных паданняў пра заступніка абяздоленых, з якога «вяльможы кпілі ўсяк, а беднякі — любілі», Н. Гілевіч пазбягае штучнай стылізацыі пад старадаўнюю народную казку. Сучаснымі выяўленчымі сродкамі ён дамагаецца актуальнасці гучання верша.

Вось зайздроснікі-вяльможы, напалоханыя славай дзівака, павалаклі яго на суд:

Не можа быць, каб ты, дзівак,
Не ідзеш на выгляд,
Служыў народу проста так,
Без усялякіх выгад!

Гісторыкі, даследуючы лёс «дзівакоў» усіх вякоў і эпох, заўсёды прыходзілі да сумных высноў. Яшчэ ў глыбокай старажытнасці «дзівакам» часта выносілі смяротны прысуд. Але на змену ім новыя «дзівакі» «пайшлі па цэлым свеце». І «...просты люд, што век-вякоў цярпеў пакуты-здзекі, пайшоў на покліч «дзівакоў», каб вольным стаць навекі,

Каб скрозь —
Па ўсёй, па ўсёй зямлі,
Зусім не для дзівацтва,
Усталяваць паміж людзьмі
Свабоду,
Роўнасць,
Брацтва!

Асаблівае месца ў кнізе належыць вершам, прысвечаным барацьбе народнай супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў, а сярод іх — патрыятычнай араторыі «Гарыць, гарыць мая Лагойшчына» з чатырма баладамі — «Балада пра паслухмяную Гэлю», «Балада пра чырвоны каснічок», «Балада, якую расказаць немагчыма да канца» і «Балада колішняй вуліцы». Найвышэйшага напружання і гучання дасягае паэт у заключным раздзеле араторыі — «У свеце знаюць смутак Лідзіцэ». Адзінаццаць строф яго гудуць, нібы хатынскія званы, заклікаючы нашчадкаў ніколі не забываць пра нашых дзевяць тысяч Лідзіцэ і дзевяць тысяч Арадураў:

У нас усе бары і ельнікі —
Музеі славы несмяротнай.
Вы знайце гэта, пераемнікі
Вялікай доблесці народнай,
І мовы той, што з гулу полымя
І з-пад зямлі, жывою з ямаў
Крычала, рвалася праклёнамі, —
Вы не цурайцеся таксама!

Паэзія Н. Гілевіча вельмі багатая на фарбы і гукі, шчодрая на інтанацыі і інструментоўку, і гэта робіць яе музычна-выразнай у самым шырокім сэнсе. Паэт не баіцца паказацца ў вачах «заканадаўцаў паэтычных мод» старамодным. Сваю гэтую думку ён бліскуча рэалізуе ў вершы «Край мой, беларускі край». Ды ці толькі ў ім? Чытаючы вершы «Бальшак», «Старыя друкарні», «Роднае слова», «Слёзы шчаслівага чалавека», «Прывітальнае», «Спадчына», вянок санетаў «Нарач», нібы блукаеш па роднай цёплай зямлі, дыхаеш «зманлівым пахам даспелых суніц», «водарам лугоў някошаных», слухаеш мудрую гаворку гаёў і дуброў, яшчэ бліжэй далучаешся да непаўторнага характва роднай зямлі і яе мовы.

Суразмернасць думкі, вобраза і пачуцця, лаканічная выразнасць у адлюстраванні рэалій навакольнага свету адчуваецца ў заключных радках верша «Калгасны жнівень»...:

Качан за лістам апранае ліст —
Яму таўсцець да самых дзён марозных.
І бульба ў рост ідзе, як паглядзіш, —
Ажно зямля варушыцца ў баразнах.

Самі радкі з верша «Сон. Цішыня...», дзе «смяшлівая дзяўчынка возьме яблык:

Крамяны, выкупаны ў расе,
Пратрэ рукамі (яблык, як навошчаны,
Аж заскрыпіць) і, соладка храбошчучы,
Дадому жнівень спелы панясе», —

выклікаюць аскому.

У вершы «Замірае, сціхае мая залатая дуброва...» Н. Гілевіч дасягае такога арганічнага зліцця з прыродай, што верш «ажывае», пераліваецца ўсімі колерамі, адценнямі і гранямі роднага слова і, выклікаўшы шмат асацыяцый, сціхае раптам, асмужаны вечаровым смуткам глыбокай восені. Сіла ўнутранага пачуцця паэта, эмацыянальнае напружанне тут такой велічыні, якая выклікае ў душы «дэтанацыю», зачароўвае цябе, скіроўвае на глыбокі роздум.

Усю творчасць паэта пранізвае думка пра няспынны рух і абнаўленне жыцця, трапяткое адчуванне «не вечнасці» чалавека на зямлі. Адсюль — вялікая прага садзейнічаць яго духоўнаму ўзбагачэнню, дапамагаць яму ачышчацца ад усяго, што ганьбіць і прыніжае яго годнасць, далучаць яго да вялікай скарбніцы нацыянальнай культуры і лепшых здабыткаў культуры сусветнай, урэшце — спрыяць яму стаць актыўным барацьбітом, творцам зямлі роднай.

Н. Гілевіч многа падарожнічае. Асабліва добрая дружба ў яго склалася з пісьменнікамі братняй Балгарыі. Ён шмат перакладае з балгарскай мовы, пад уражаннем паездак да славян-братоў напісаў вершы, частку якіх уключыў у зборнік «Лісце трыпутніку». Але ў некаторых з іх, напісаных, безумоўна, з густам і пачуццём, адчуваецца налёт турысцкага замілавання і дыпламатычнай тактоўнасці. І ў гэтым цыкле паэт дасягае большага поспеху там, дзе ўспамінае пра Беларусь («Высока ў гарах». «Балгарскаму брату», «Сустрэча з Купалам у Тырнаве», «Песня балгаркі»).

Зборнік выбраных вершаў Н. Гілевіча заключае паэма «Сто вузлоў памяці». Яна як бы напамінае напаследак чытачу, праз якія пякельныя кругі ішло жыццё, каб узысці над роднай зямлёю сённяшнім днём.

У паэта наступае «поўдзень жыцця». Са шчодрым сэрцам і чыстым сумленнем сустракае яго Ніл Гілевіч.

Ніл Гілевіч. «Лісце трыпутніку». Выбраныя творы. Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1968.

ВЫЙШЛІ З ДРУКУ

ВЫДАВЕЦТВА «БЕЛАРУСЬ»

Аляксандра Ус. Ці даруе... Апавяданні. Мастак Ю. Зайцаў. 1969 г. Тыраж 6700 экз. 128 стар. Цана 13 кап.

Рыгор Барадулін. Лінія перамены дат. Новая кніга лірыкі. Мастак Б. Забораў. 1969 г. Тыраж 5000 экз. 128 стар. Цана 50 кап.

Змітро Бяспалы. Лясныя хітруны. Апавяданні. Мастак В. Ціхановіч. 1969 г. Тыраж 40000 экз. 44 стар. Цана 16 кап.

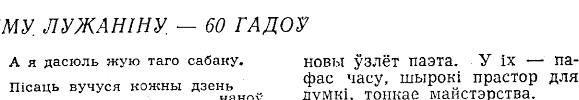
Мікола Ваданосаў. Двайная памылка. Аповесць. Малюнкі З. Аланцьева. 1969 г. Тыраж 14000 экз. 120 стар. Цана 18 кап.

Аркадзь Кандрусевіч. Чарпак Вялікай Мядзведзіцы. Апавяданні. Мастак Ю. Кухараў. 1969 г. Тыраж 7000 экз. 112 стар. Цана 11 кап.

Кастусь Кірэенка. Выбраныя творы ў двух тамах. Том І. Вершы 1941—1967. Мастак П. Драчоў. 1969 г. Тыраж 4800 экз. 288 стар. Цана 1 руб. 4 кап.

Кастусь Кірэенка. Выбраныя творы ў двух тамах. Том ІІ. З новай кнігі «Кніга ста песень». Паэмы. Лірыка. Мастак П. Драчоў. 1969 г. Тыраж 4800 экз. 288 стар. Цана 1 руб. 4 кап.

А. Кобец-Філімонава. Казкі старога Яніса. Мастак Ю. Зайцаў. На рускай мове. 1969 г. Тыраж 50000 экз. 48 стар. Цана 8 кап.

З ПЕСНЯЙ У СТРАІ

МАКСІМУ ЛУЖАНІНУ — 60 ГАДОЎ

2 лістапада спаўняецца 60 гадоў аднаму са старэйшых нашых пісьменнікаў Максіму Лужаніну. З гэтай нагоды праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Аляксандр Амвросьевіч!

Горача, ад усяго сэрца віншуем Вас з шасцідзесяцігоддзем!

Мы рады, што ў дзень юбілею Вам ёсць на што азірнуцца, што плён Вашай творчай працы багаты і разнастайны. Кнігі вершаў, зборнікі ўспамінаў, кінадраматургічныя творы, апавяданні, нарысы, мастацкія пераклады, артыкулы... Цяжка ўсё пералічыць, у самых розных жанрах праявіўся Ваш шматгранны, па-маладому няўрымслівы талент.

Актыўны ўдзел прымаеце Вы і ў грамадскім жыцці — як член прэзідыума праўлення СП БССР, як галоўны рэдактар кінастудыі «Беларусьфільм», як дэпутат Вярхоўнага Савета БССР.

Жадаем Вам, наш дарагі Аляксандр Амвросьевіч, добрага здароўя, радасцей у жыцці, новых творчых здзяйсненняў!».

Рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і ў сваю чаргу жадае юбіляру доўгіх гадоў жыцця і добрага плёну ў працы.

Літаратурная грамадскасць рэспублікі адзначае 60-годдзе вядомага беларускага паэта, празаіка і кінадраматурга Максіма Лужаніна. Сорак гадоў плённа і самаадданa працуе ён на ніве беларускай літаратуры. Але і сёння не старэе яго талент. Ён і сёння гэтак жа руплíва і карпатліва шліфуе паэтычнае слова, каб яно заззяла ўсімі сваімі вясёлкавымі гранямі. Новыя і новыя творы пісьменніка сведчаць аб высокай сталасці яго таленту.

Нарадзіўся Максім Лужанін (Аляксандр Амвросьевіч Каратай) на Случчыне, у вёсцы Прусы, у 1909 годзе. Сялянскі сын, ён з малых гадоў набываў жыццёвую практыку. Пасвіў кароў і авечак, хадзіў за плугам, малоў жыта, касіў, малаціў — ці мала было турбот і абавязкаў у тагачаснага вясковага падлетка і юнака!

У перамешку з рознымі гаспадарчымі клопатамі праходзіла вучоба ў школе. З малых гадоў хлапец бязмежна палюбіў кнігу, якая стала яго найдаражэйшым спадарожнікам на ўсё жыццё. Самай першай яго кнігай была, як сведчыць сам пісьменнік, «Князь Сярэбраны» А. Талстога, знойдзеная (без вокладак і многіх старонак) на гарышчы школьнага будынка. А ў дванаццаць гадоў хлапчук прачытаў многія творы Гогаля, Пушкіна, Лермантава...

У першыя гады Савецкай улады арганізацыя «Саюздрук» накіроўвала ў вёску шмат усялякіх газет, часопісаў, папулярнай літаратуры. Пісьменных на той час было ў вёсцы малавата, і таму літаратуру гэтую чыталі сяляне звычайна ўголас — гэта значыць, чытаў які-небудзь грамацей, а астатнія слухалі. У Прусах такім «грамацеем» доўгі час быў Алесь Каратай. Па нядзелях збіраліся на прызбе іхняй хаты дзядзькі, і белабрысы хлапчук чытаў ім «Бедноту» і «Праўду».

Нястрымнае імкненне да адукацыі прыводзіць юнака ў 1924 годзе ў Мінск, дзе ён становіцца студэнтам Белпедтэхнікума. На той час працаваў там выкладчыкам народны паэт Беларусі Якуб Колас. І, пэўна ж, гэтая акалічнасць спрыяла таму, што ў тэхнікуме было кіпучае літаратурнае жыццё. Вакол Якуба Коласа групавалася шмат маладых і зусім пачынаючых паэтаў. Сярод іх былі Андрэй Александровіч, Алесь Якімовіч, Пятро Глебка, Паўлюк Трус, Сяргей Дарожны і многія іншыя. Паэты-студэнты мелі сваю літаратурную студыю, выпускалі рукапісны часопіс. Максім Лужанін стаў душой гэтай літаратурнай студыі, удзельнічаў ва ўсіх літаратурных вечарах, актыўна друкаваўся ў студэнцкім часопісе.

Праз некаторы час ён, як і многія паэты-белпедтэхнікумаўцы, становіцца членам літаратурнага аб'яднання «Маладняк». У 1928 годзе Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі выпусціла ў свет першы зборнік вершаў маладога паэта — «Крокі».

Праз далейшыя перажытага мне бачыцца Максім Лужанін вясковым юнаком, у кароткім паўкажушку і даматканым гарнітуры, вечна сумятлівы і заўсёды заклапочаны. Такім ён запомніўся мне на розных маладнякоўскіх сходах, вечарынках, сустрэчах, студэнтам Белпедтэхнікума і БДУ...

Першыя ўжо вершы паэта звярнулі на сябе ўвагу аматараў паэзіі. Вершы Максіма Лужаніна вызначаліся своеасаблівым напружаным рытмам, яны вылучаліся сярод той шматлікай самадзейшчыны, якая тады запаўняла старонкі газет і часопісаў. Малады паэт імкнуўся сказаць свае слова, стараўся патрапляць у нагу з жыццём, абвешчаным Вялікім Кастрычнікам. У адным са сваіх ранніх вершаў Максім Лужанін пісаў:

Хочацца новага, хочацца блізкага.
Хочацца свет і жыццё перайначыць.
Мы не заблудзімся, зоры нам бліскаюць,
Зоры чырвоныя — нашыя, нашыя.
Будуць гадзіны развагі і сталасці,
Рукі не страцяць напружанай упартасці.
Толькі б хада на шляхах гартавалася —
Сонца у сённяшнім, сонца у заўтрашнім.

Магчыма, малады паэт занадта шмат увагі аддаваў пошукам. І, можа, менавіта гэта было прычынай таго, што вершы Максіма Лужаніна адны занадта хвалілі, другія ж, наадварот, жорстка крытыкавалі. Былі ў паэта і звычайныя хваробы росту, без чаго нельга было абысціся на шляху вышуквання таго новага і адзіна правільнага ў паэзіі, што трапляецца не часта і чаго шукае кожны паэт усё сваё жыццё. Максім Лужанін, мне здаецца, і сёння ў няспынных пошуках. Мне бачыцца ён у шумным паэтычным цэху, дзе вышукваюцца слоўныя дэталі, прымерваюцца, абточваюцца, удакладняюцца і падганяюцца адно да аднаго словы і вобразы. Бо вось жа — цяпер, у росквіце свайго паэтычнага таленту, паэт прызнаецца:

Падхвальваючы мой няхітры спеў,
Сябры гавораць — сто разоў ім дзякуй! —
Што быццам я сабаку ў рыфмах з'еў,
А я дасюль жую таго сабаку.

Пісаць вучуся кожны дзень наноў,
Пампую словы з рупасцю адною,
Каб на радок, што на душы ўзышоў,
Мог сябар абаперціся душою.

Вялікі і нялёгкі шлях паэта ад першай да галоўнай сваёй кніжкі. Галоўная, можа, яшчэ наперадзе. А кніжак... А кніжак за сорак гадоў творчасці выйшла ў Максіма Лужаніна нямала — не адзін дзесятак. Паэт заўжды працаваў актыўна і плённа. Яшчэ да вайны ён выдаў восем зборнікаў вершаў і паэм. І з кожным гэтым зборнікам мацнеў, гартаваўся яго паэтычны голас, спела майстэрства.

У гады Вялікай Айчыннай вайны Максім Лужанін афіцэрам Савецкай Арміі прайшоў з цяжкімі баямі тысячы кіламетраў франтавых дарог. І ўсюды — пад Масквой, Сталінградам і на Курскай дузе — ён ні на хвіліну не забываў, што ён паэт і што яго слова можа і павінна быць грознай зброяй. Вершы, напісаныя ў гады вайны, па-свойму жорсткія і праўдзівыя, іх нельга чытаць без хвалявання:

Крывёй набрак прастор з узгоркаў да нізін,
За берагі пералілася Свіслач,
Змяшаўшыся з вадой у сотнях ручаін,
Шырокім рэчышчам кроў на палеткі выйшла.

Стагнала, варушылася зямля,
І дрэвы з вусцішы сівелі веццем,
А калі змрок звіваўся на палях,
Рыдаў прасцяг рыданнем чалавецкім:

«Нас вельмі шмат... Дачасна ў дол ляглі.
Замардаваў бязлітасны германец.
А каб свой век мы ў працы пражылі,
Дык узнялі б да сонца рыштаванні...

Гэты верш так і называецца — «Верш на крыві». Такой убачыў паэт сваю родную Беларусь пасля выгнання фашысцкіх акупантаў.

Вайна абвастрыла слых і зрок паэта. Песня яго ўзмужнела, пасуровела, стала больш важкай. Пасляваенныя вершы і паэмы Максіма Лужаніна — новы ўзлёт паэта. У іх — пафас часу, шырокі прастор для думкі, тонкае майстэрства.

У гэтым сяброўскім слове з нагоды юбілею нельга не ўспомніць і яшчэ адну важную падзею ў жыцці і творчасці Максіма Лужаніна. Маю на ўвазе яго шчырую і даўнюю дружбу з народным паэтам Беларусі Якубам Коласам. У выніку гэтай дружбы нарадзілася выдатная кніга юбіляра «Колас расказвае пра сябе», якая здабыла сабе шырокую папулярнасць і любоў чытача, адзначана Дзяржаўнай прэміяй БССР, перакладзена і выдадзена на рускай мове.

Зрэшты, прыемна адзначыць, што талент Максіма Лужаніна — шырокі і разнастайны. Ён піша для дзяцей, шмат працуе ў жанры прозы (не так даўно ў выдавецтве «Беларусь» выйшла цікавая яго кніга «Дванаццаць вячорных вогнішчаў» — багатая па змесце і арыгінальная па форме). Ведаем мы Максіма Лужаніна і як кінадраматурга. Плённая праца ў сцэнарным аддзеле кінастудыі «Беларусьфільм» адзначана высокімі ўрадавымі ўзнагародамі; Максіму Лужаніну нададзена ганаровае званне заслужанага дзеяча культуры рэспублікі.

Шэсцьдзесят гадоў — гэта і многа, і не многа для паэта, для чалавека, які ўсяго сябе аддаў любімай справе — служэнню роднай літаратуры. Ёсць чаму павучыцца літаратурнай моладзі ў нашага юбіляра. Галоўнае — яго зайздроснай працаздольнасці, упартасці ў дасягненні намечанага, яго тонкаму ўмельству абыходжання са словам, маладосці душы і паэтычнага гарэння. І шчаслівы той паэт, які напярэдадні свайго шасцідзесяцігоддзя можа сказаць:

Некалі жыў адною
Думкай — і ўноч, і ўдзень, —
Хто ж там ідзе за мною,
Ці толькі ўласны цень?
. . . .
Чую, ўжо вырастае
Той, хто прыме зямлю.
Не пазнаю, не знаю,
Бачу яго, люблю.
. . . .
Вырас на мне карэннем,
Піў з нашых чыстых рэк,
Мае маё сумленне
Век той і чалавек.

Мікола ХВЕДАРОВІЧ.

Максім ЛУЖАНІН

З НОВЫХ ВЕРШАЎ

СУСТРЭЧА НА ПОЎДНІ З БЕЛАРУСКАЙ БЯРОЗАЙ

Пакуль час выпадаў, дазваляў каштарыс,
Цэлы месяц шумеў пад акном кіпарыс,
Я забыў цягнікі-парагоны
І дарожнае траскае гора.

А гайдала ж яно, калі ехаў сюды,
Але вось паспытаў маладое вады,
Адпачыў і ў гаючых крыніцах
Выгнаў боль франтавы з паясніцы.

Тут сагнуты ў дугу, абымшэлы дзядок
Пасля пятае ванны кідае кіёк,
І, як пеўнік хрыпаты, заводзіць стары:
«Пад-мас-коўныя ве-чары».

Я тады на паўдні
Не шукаў цішыні:
Ці іду на гару,
Ці сыходжу з гары,
Да сяброў гавару
І гавораць сябры,
І не трэба ані
Мне бліжэйшай радні,
Ды сустрэліся мы са знаёмай
У белай сукні, з касою зялёнай.

Я спыніўся:
Такую дзяўчыну, як вы,
Пэўна, лепей усцешыў бы шум баравы,
Гамана вашых дружак на ўзгорках,
Чымся я са сваёю гаворкай.

І хоць нешта нашэптваў валоскі арэх,
Клён галінаю спорваў ёй зоры са стрэх,
Быццам мезінец белы, яснела між хвой,
Што яе баранілі зялёнай сцяной,
І чамусьці на пальчыкі ўстала,
І кагосьці з-за гор выглядала.

Хоць мой тэрмін сышоў і трашчаў каштарыс,
А дармова шумець не хацеў кіпарыс,
Я хадзіў да яе на спатканне
І вяртаўся пад самае ранне.

Я нарэшце красуні «бывайце» сказаў,
Спакаваў чамаданчык, прыйшоў на вакзал,

У вагон пагрузіўся з паклажай,
Ды ў натоўпе яе заўважыў.

Я адціснуў нагу нейкай тоўстай капе
І акно расчыніў і наросхліст купэ,
Каб сустрэцца з вачыма знаёмай
У белай сукні, з касою зялёнай.
Ды пайшоў паравоз, пагукаў паравоз,
І з паўдня невясёлую песню павёз:

Паміж хвой, як палец мезенны,
Засмучоная ўдвая,
Белым-белая бярэзіна,
Дружка бедная мая.

Аж на пальчыкі ўздымаецца,
Толькі выбліскне зара:
Як жа там бяроза маецца —
Па-над Нёманам — сястра!

ГАЮЧАЯ ВАДА

Рэчка Паратунка на Камчатцы!
Якава ты, мілая рака!
Мусіць, перад тым як так назвацца
Дзесьці ўратавала земляка.

Доўга я лавіў цябе на картах —
Сіні хвост вільне — і ў акіян.
З берагоў тваіх жалезным гартам
Мне звініць бяроз каменных стан.

У гады сягаю пільным вокам:
Ці салодкі меў, ці горкі лёс
Той дзівак, што ў гэты край далёкі
Наша слова добрае прынёс.

Кім ён быў! Відаць, землепраходцам.
Крок ступі і цуды прыкмячай:
Снег ляжыць, а дно ягонай лодцы
Грэе кіпню чыстага ручай.
Чалавек ці звер яго параніў,
Як з прасторам біўся за ключы,
А з цябе зачэрпаў цёплай твані,
Прылажыў і раны падлячыў.

Можа ў сэрцы здарыцца нястача
І рабіць адмовіцца рука,
Рэчка Паратунка! У няўдачы
Выратуй другога земляка.

Я сябе даўно ўжо цешу думкай,
Што калісь, на ростані дарог,
Наша слова стане паратункам
Ад тугі, ад болю, ад трывог.

Марыя Катарбска. Дана Лерска. Рэна Рольска. Станіслава Кавальчык і Здзіслаў Славінскі. Ганна і Ева Панас. Марэк Левандоўскі. Пётр Лорэтц. Віктар Затварскі.

Госці Мінска

СУСТРЭЧА З ПОЛЬСКАЙ «ПЕСЭНКАЙ»

НЕЯК пасля паездкі заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Генрыха Вагнера ў Польскую Народную Рэспубліку нам давялося з ім гутарыць пра сучаснае становішча музычнага мастацтва братняга народа. Шчыра кажучы, аўтар гэтых радкоў выказаў нездаволенасць штукарствам, фармальным выхадніцтвам, антымелядычнасцю, што часам адчуваюцца ў творчасці некаторых нашых сяброў. Для кампазітара Вагнера Польшча — гэта не толькі радзіма яго бацькоў, але і краіна ўласнага дзяцінства і юнацтва. Таму, мусіць, у чымсьці згаджаючыся, што мадэрнісцкі ўплыў перашкаджае агульнаму росквіту сучаснай польскай музыкі, ён падкрэсліў, што польская эстрадная песня — вельмі чулы музычны барометр, які рэгіструе з вялікай дакладнасцю атмасферу, у якой жыве народ.

І вось мне, разам з тысячамі мінчан, пашанцавала пазнаёміцца з вялікай праграмай «50 год польскай песні», што прывезлі ў Савецкі Саюз артысты эстрады рэвю з Польскай Народнай Рэспублікі. Не скажу, што ўсе нумары, тым больш, усе без выключэння, шматлікія ўдзельнікі музычнага агляду песні і не выканаўцаў былі бездакорнымі, палалі сваёй натхнёнасцю, глыбінёй думкі і мастацкай дасканаласцю. Але агульнае ўражанне ад спектакля-канцэрта яркае.

Я не памыліўся, выкарыстаўшы ў гэтых нататках слова «спектакль». Менавіта спектаклем, вельмі маляўнічым, часам нават хвалюючым па задуме, змесце і сродках увасаблення, з'яўляецца першае аддзяленне праграмы «50 год польскай песні». Але перш, чым расказаць пра яе больш падрабязна, трэба растлумачыць, чаму праграма мае такую назву. Звязана яна са знамянальнай падзеяй у жыцці польскага народа — 50-годдзем аднаўлення самастойнасці Польскай дзяржавы. Яно адбылося ў лістападзе 1918 года, дзякуючы перамозе Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Расіі і прызнанню Савецкім урадам права польскага народа на самавызначэнне.

Звязаўшы песню, танец, пантаміму, публіцыстычнае слова, экспрэсіўнае і інструментальнае суправаджэнне ў адно непарыўнае цэлае, сцэнарыст Войцэх Фурман, рэжысёр Марыян Іёнкайціс, музычны кіраўнік Чэслаў Маеўскі, харэограф Тадэвуш Віснеўскі, мастак Браніслаў Маджаеўскі і дырыжор Уладзімеж Вандэр разам з артыстамі стварылі сапраўдны спектакль. У ім усё падпарадкавана задачы паказаць шлях, які прайшоў польскі народ за мінулае паўстагоддзе. Перад гледачамі — галерэя вобразаў і шэраг вострахарактэрных мізансцэн-замалёвак з жыцця розных класаў і праслоек народа на пэўных этапах існавання польскай буржуазнай дзяржавы, у час барацьбы супраць гітлераўскіх захопнікаў і ў дні будаўніцтва новай, народнай Польшчы. Кожная жанравая сцэнка непасрэдна пераходзіць у наступную, нідзе не адчуваецца «шво» між асобнымі канцэртнымі нумарамі. Радуе дакладнасць жыццёвых назіранняў і сіла іх мастацкага асэнсавання. Па-сапраўднаму хвалююць як сімвал рэвалюцыйнага руху ў буржуазнай Польшчы песня «Вихри враждебные»; гучыць абвінавачваннем панскаму ўраду за галечу народа своеасаблівая калыханка — «Песня пра сутарэнне»; узрушваюць песні роздуму ў эпізодах другой сусветнай вайны, а таксама песні пра будаўніцтва Народнай Польшчы.

І ўсё ж нельга не папракнуць нашых гасцей за дыспрапорцыю ў паказе падзей да 1939 года і пасля яго. Безумоўна, замалёўкі жыцця буржуазнай дзяржавы, увасабленне мяшчанства, дэкласіраваных элементаў значна лягчэй зрабіць кідкімі, яркімі на касцюмах, руках, рэквізіту і г. д. Але такіх кадраў у першым аддзяленні занадта многа, адчуваецца нават пэўнае захапленне выканаўцаў яркасцю тыпажоў, сцэн у кабарэ, падваротнях. І ў той жа час эпізоды, прысвечаныя новай Польшчы, праходзяць неяк скарагаворкай, іх і менш па колькасці.

Калі ў першай частцы праграмы ўдзельнікі спектакля не названы, дык другое аддзяленне — канцэртнае — раскрывае іх імёны ў своеасаблівым парадзе выканаўцаў. Тут яшчэ больш відаць, якімі таленавітымі артыстамі эстрады сёння валодае братняя Польшча. Я наўмысна падкрэсліў слова сёння, бо значная колькасць удзельнікаў рэвю, гэта тыя артысты, чый творчы стаж вызначаецца не больш, чым двума гадамі працы на эстрадзе. Менавіта такі і абаяльны, вельмі пластычны выхаванец Варшаўскага тэатральнага інстытута Марэк Левандоўскі — цудоўны выканаўца песні Красуцкага «Я для цабе стараўся»; і яго сябра па інстытуце Пятро Лорэтц — вельмі музычны інтэрпрэтатар вядомай песні Бора «Раз, толькі раз»; і сёстры Ганна і Ева Панас (дуэт), якія на конкурсе ў Аполлі атрымалі спецыяльны прыз за дэбют на эстрадзе, (яны спецыялізуюцца, дадамо, на жаль, у манеры «біітлаў», але робяць гэта таленавіта).

Вельмі маладыя, але ўжо добра вядомыя ў розных краінах Еўропы артысты тэатра «Сірэна» Станіслава Кавальчык і Здзіслаў Славінскі. Яны не толькі спяваюць дуэтам (Паўлоўскі — «Мы яшчэ не знаёмы»), а і раскрываюць песню ў танцавальных руках. З тэатра «Сірэна» прыйшоў у эстрадныя рэвю яшчэ адзін вельмі таленавіты выканаўца — лаўрэат конкурсаў песні ў Аполлі і Каломжы — Віктар Затварскі. У яго мастацтве вабіць вялікі акцёрскі тэмперамент, адчуванне ў змесце песні магчымасцей для яе мізансцэніравання.

Вяршыняй параду талентаў у гэтым канцэрце з'явілася выступленне зусім розных і знешне і па творчых дадзеных лаўрэатаў конкурсу ў Сопаце — Даны Лерскай, Марыі Катарбскай і славутай Рэны Рольскай. Як гэта добра, што яны такія розныя ў эстрадным спяванні, дзе так лёгка нараджаюцца штампы!

Калі гаварыць пра рысы, што адрозніваюць спявачак, дык трэба адзначыць непасрэднасць і добрую плакатнасць мастацтва Даны Лерскай, падкрэсленне Марыяй Катарбскай, што эстрадная песня — гэта перш за ўсё песня, якую спяваюць, а не паказваюць; раскрыццё драматычнай патэнцыі песні ў Рэны Рольскай. Гэтыя ўражанні ідуць не ад уплыву літаратурнага змесце тэксту ці іншай песні ў выкананні артыстак, але ад раскрыцця імі твора — ці то будзе «Ты пакахаеш тое, што я», «Вальс», «Мне забыліся твае вусны», ці то іншыя песні з іх рэпертуару.

Гаворачы пра поспех рэвю «50 год польскай песні», трэба падкрэсліць сапраўднае майстэрства інструментальнага ансамбля ў складзе Уладзімежа Вандэра (саксафон), Марыяна Мышко (ударныя), Тадэвуша Дзюбінскага і Яна Гетэль (гітары), Эдварда Новака (электраарган). Разам з вядомым польскім піяністам Чэславам Маеўскім яны чула акампаніравалі спевакам і віртуозна выконвалі асобныя канцэртныя нумары праграмы, у тым ліку цікавыя джазавыя п'есы У. Вандэра.

Ці ёсць у другім аддзяленні канцэрта нашых гасцей творчыя страты? Ёсць. «У Джазавых імпрэсіях», што выконваліся танцавальнай парай і вакальным дуэтам з інструментальным ансамблем, не адчувалася ні змястоўнай задумы, ні характару формы. Трапілі ў праграму і выпадковыя, пазбаўленыя мастацкага густу, нумары. Шкада. Тым больш, што агульнае ўражанне ад канцэрта добрае, бо ён з'яўляецца вынікам трапяткой думкі пастаноўшчыкаў і яркага таленту выканаўцаў.

І. ІНІЧ.

СЛОВА ДА ЧЫТАЧОЎ «ЛИТЕРАТУРНОЙ ГАЗЕТЫ»

Расказвае галоўны рэдактар газеты А. Б. ЧАКОЎСКІ

Сёлета «Литературная газета» адзначыла саракавую гадавіну свайго існавання. Аднак будучы, 1970 год, з'яўляецца для нас не проста «сорак першым». 1 студзеня споўніцца тры гады з таго часу, як мы сталі выходзіць у штотыднёвым і 16-старонкавым «выглядзе».

Адышлі ў мінулае гарачыя спрэчкі сярод нашых чытачоў аб тым, «добра» гэта ці «дрэнна». Не толькі амаль у два разы павялічылася падпіска, але і вынікі сацыялагічнага абследавання, якое ахапіла некалькі дзесяткаў тысяч прадстаўнікоў розных пластоў нашага грамадства, — тых, хто чытае «Литературку», пацвердзілі, што пераважная большасць чытачоў «прагаласавала» за газету ў яе цяперашнім выглядзе. Цяпер нас крытыкуюць не за перыядычнасць і не за аб'ём, а за тое, што мы далёка не поўнасцю выкарыстоўваем адкрытыя перад газетай магчымасці.

Нам здаецца, што крытыка гэта зусім справядлівая, і таму ў новым, 1970 годзе, мы ставім сваёй задачай зрабіць усё, што ад нас залежыць, каб гэтыя магчымасці выкарыстаць найбольш поўна. І перш за ўсё мы хочам, каб усё новымі гранямі адкрывалася на нашых старонках неабсяжная, як само жыццё, ленінская тэма, каб газета шырока знаёміла чытача з творамі майстроў літаратуры і мастацтва, якія папаўняюць юбілейную Ленініяну.

У будучым годзе мы думаем больш поўна, чым да гэтага часу, трымаць вас у курсе апошніх літаратурных падзей, хочам, каб іменна з «Литературной газеты» савецкі чытач у першую чаргу даведваўся аб тым, чым узбагацілася савецкая многанацыянальная літаратура, якія думкі пісьменнікаў, крытыкаў і чытачоў аб розных з'явах у ёй, аб чым спрачаюцца ў літаратурна-творчым асяроддзі, якія маладыя таленты ўпершыню заявілі аб сабе на старонках газет і часопісаў.

Мы стварылі ў нашай газеце спецыяльны аддзел публікацый для таго, каб павялічыць колькасць і палепшыць адбор прызначаных для нашых старонак вершаў, апавяданняў, урыўкаў з новых раманаў, прычым гэтыя апошнія мы будзем суправаджаць рэпартажам з «творчай лабараторыі» пісьменніка.

Мы мяркуем таксама аддаваць больш увагі пытанням мастацтва — тэатральным прэм'ерам, рабоце акцёраў, рэжысёраў, мастакоў, музыкантаў, сачыць за кіно- і тэлеэкранамі. Ці трэба гаварыць, што мы і надалей будзем імкнуцца да дыскусійнасці, весці спрэчкі, помнячы, што ў іх нараджаецца ісціна.

Барацьба за ўмацаванне сацыялістычнай ідэалогіі, за сцвярджэнне літаратуры сацыялістычнага рэалізму, натуральна, непарыўна звязана з палемікай супраць нашых праціўнікаў з буржуазнага лагера. У гэтай сувязі хочам сказаць, што будзем значна шырэй, чым раней, выкрываць на нашых старонках навейшыя «тэорыі» і «канцэпцыі» ідэалагічных апанентаў, дзейнасць усялякіх прапагандысцкіх і «даследчых» цэнтраў буржуазнага свету, якія вядуць падрыўную работу супраць сацыялістычных краін, іх культуры.

Мы ўпэўнены, што такія матэрыялы будуць уяўляць несумненную цікавасць для ўсіх, хто хоча быць у курсе ідэалагічнай барацьбы на культурным фронце, і, у прыватнасці, для партыйных і камсамольскіх работнікаў, якія займаюцца прапагандысцкай дзейнасцю.

З пісем, якія паступаюць у рэдакцыю, мы ведаем, што нашы публікацыі па праблемах сучаснай навукі, эканомікі, этыкі і права, філасофіі і сацыялогіі, выхавання і народнай адукацыі чытаюцца з цікавасцю. Менавіта таму мы мяркуем і надалей падымаць найбольш надзённыя пытанні духоўнага жыцця нашага грамадства, сацыялістычных краін і буржуазнага свету.

Хочацца звярнуць увагу яшчэ на адну акалічнасць. Вынікі сацыялагічнага абследавання (яны былі апублікаваны на старонках «ЛГ») паказалі, што многія нашы чытачы — людзі маладыя, ва ўзросце ад 18 да 30 гадоў. Таму мы — ні ў якім выпадку не ў шкоду інтарэсам людзей больш сталага ўзросту — мяркуем павялічыць колькасць публікацый, якія ўяўляюць цікавасць для маладога пакалення.

Застаецца дадаць, што, нягледзячы на тое, што чытачы выказваюць сваю думку па розных пытаннях на нашых старонках зараз значна актыўней, чым раней, мы далёкія ад задавальнення і ў будучым годзе збіраемся прадаставіць чытачу куды больш месца ў газеце, чым раней.

І, зразумела, мы будзем працягваць публікаваць нашу 16-ю, гумарыстычную старонку, усяляк стараючыся зрабіць яе вастрэйшай, больш смешнай і павучальнай.

ПРА ТАЛЕНТ МАЛАДЫ І ДОБРЫ

НЕКАЛЬКІ ГАДЗІН З МІКАЛАЕМ ЖАРАВЫМ

У РАБОЧЫМ кабінеце народнага артыста СССР Міхаіла Жарава ціха. Ад падлогі да столі выстраіліся кнігі. Яны расказваюць аб вялікіх рускіх акцёрах: «Шчэпкін», «Ярмолава», «Камісаржэўская», «Шаляпін», «Няжданава». Нямала кніг і аб карыфеях зарубежнай культуры. Манаграфія, бадай, асноўны жанр у гэтай калекцыі, але не адзіны.

На стале цэлы стос запрашэнняў, пісьмаў, напамінаў. Пошта распячатана, і з дазволу гаспадара дома я з ёй знаёмлюся.

Запіска з Усерасійскага Дома акцёра, праўленне якога Жараў узначальвае ўжо многа гадоў; тэлефанаграма, якая нагадвае артысту аб сходзе ў Малым тэатры — камуністы гэтага старэйшага ў краіне тэатральнага калектыву выбралі Жарава сакратаром партыйнай арганізацыі. Маладзёжная секцыя Тэатральнага аб'яднання просіць Жарава ўдзельнічаць у дыспуце, французскае пасольства ў Маскве запрашае на прыём, сцэнарысты юбілейнага для акцёра фільма «Міхаіл Жараў расказвае» дамаўляюцца аб дні і месцы сустрэчы.

Але больш за ўсё пісьмаў ад гледачоў. На адным канверце даволі дзіўны адрас: «Масква. Вясковаму дэтэктыву. Жараву М. І.» Не здзіўляйцеся, пісьмо дайшло. У Жарава папулярнасць незвычайная. Яго імя выклікае ўспаміны аб фільмах, якія ўвайшлі ў залаты фонд савецкага кінематографа: «Пуцёўка ў жыццё», «Навальніца», «Пётр Першы», «Трылогія аб Максіме», «Багдан Хмяльніцкі», «Іван Грозны», «Васа Жалязнова» і многіх іншых. Міхаіл Жараў зняўся ў 80 фільмах.

МАСТАЦКАЕ КРЭДА АРТЫСТА

— У юныя мае гады, — расказвае Міхаіл Жараў, — шлях да прафесіі быў розны. У так званым вышэйшым грамадстве юнакі пасля заканчэння школы ішлі ў спецыяльныя навучальныя ўстановы або ва універсітэт. А ў рабочых сем'ях усё было інакш. Перш чым стаць артыстам, я быў і прадаўцом, і друкаром, і адміністратарам, і наборшчыкам. Бацька, які працаваў друкаром усё жыццё, бачыў мяне ў самых высокіх сваіх марах дырэктарам друкарні.

Павінен сказаць, што бацькі прадаставілі мне поўную свабоду ў выбары прафесіі і толькі з трывогай назіралі за ўсімі маімі захапленнямі. Яны ж былі маімі першымі гледачамі на частых дваровых спектаклях. Цяжка сказаць, чаму нас, дзяцей рабочага, так вабіла мастацтва. Адна з маіх сясцёр стала мастаком па касцюму, многа гадоў працавала з Эйзенштэйнам. І зараз у яе як рэліквія захоўваецца цэлая серыя малюнкаў вялікага рэжысёра.

Я перажыў многа сумненняў, перш чым рашыўся стаць акцёрам. Ды і пасля таго сумненням не было канца.

І вось галоўнай школай для Жарава стала жыццё, а галоўнай страсцю — сцэна. Яшчэ да рэвалюцыі, працуючы памочнікам адміністратара ў прыватнай оперы Зіміна, юны летуценнік з-за куліс не зводзіў вачэй з Шаляпіна або Собінава ў дні іх гастроляў, і на ўсё жыццё запомніў жэсты, грым, міміку многіх вялікіх майстроў рускай сцэны.

Толькі ў 1918 годзе, на другім годзе рэвалюцыі, Жараў становіцца нарэшце студэнтам. Яго прынялі ў Тэатральную студыю мастацка-асветніцкага саюза на першы курс... балетнага аддзялення. Але паколькі студыя рыхтавала артыстаў для сінтэтычнага тэатра, яго паралельна залічылі і на драматычнае аддзяленне.

У той час маладая Савецкая рэспубліка адбівалася ад інтэрвентаў і белагвардзейцаў. Жаданне быць карысным прывяло Жарава ў 1920 годзе на Усходні фронт грамадзянскай вайны (ён выступаў у трупе Першага франтавога перасоўнага тэатра), а потым — у рабочы раён Масквы, у тэатр на Таганцы, або, як тады гаварылі, ля Рагожскай заставы.

Але цалкам шчаслівым адчуў ён сябе, калі трапіў у вялікі тэатральны калектыў, якім кіраваў Усевалад Меерхольд.

Пра гэты важны для яго творчасці перыяд Міхаіл Жараў гаворыць:

— Прага ўзяць ад Меерхольда ўсё самае лепшае прымушала ставіцца да тэатра як да школы жыцця і творчасці. Я лічыў, што для маладога акцёра — тэорыя добра, а практыка лепш: трэба многа іграць, асвоенае і знойдзенае праверыць. І калі мне не ўдавалася што-небудзь у адной ролі, я спрабаваў гэта ў другой. Крок за крокам я разумеў сакрэты акцёрскага майстэрства.

Вялікую прафесіянальную школу прайшоў Жараў у тэатрах — у Баку, у Казані, куды ён паехаў, каб працаваць самастойна. Адна з роляў, сыграных у другім сезоне ў Баку, — Васька-Окарак у спектаклі «Бранянпоезд 14-69» — стала, паводле выказвання артыста, шчаслівай для яго: іменна тады ён паверыў у сябе.

— Я ўпершыню так поўна жыў у ролі, — гаварыў Міхаіл Іванавіч, — мог рабіць у ёй усё, што захачу. Мог выключыць сябе з акалічнасцей п'есы... І ўсё роўна працягваў бы заставацца Васькам-Окаркам і дзейнічаць, як ён, і гаварыць, як ён, і рабіць усё ў кожным асобным выпадку адпаведна яго натуры.

Вярнуўшыся ў Маскву ў пачатку 30-х гадоў ужо яркім акцёрам, якога палюбілі гледачы ў многіх характарных ролях, Жараў сустрэўся з Таіравым, кіраўніком Камернага тэатра. Гістарычным спектаклем гэтага тэатра стала «Аптымістычная трагедыя» Усевалада Вішнеўскага. Ролю Аляксея выконваў Міхаіл Жараў. Гэта яго работа выклікала вялікі паток хвалебных рэцэнзій, некаторыя з іх захоўваюцца ў Міхаіла Іванавіча і зараз.

Здавалася б, як жа спалучаліся ў душы Жарава ўлюбёнасць у МХАТ, схіленне перад Станіслаўскім і, з другога боку, захапленне эксцэнтрычнымі эксперыментамі Меерхольда, мастацтвам пантамімы ў спектаклях Таірава?

Міхаіл Іванавіч адказвае:

— Я глыбока перакананы, што ў рэчышчы сцэнічнай праўды — а гэта рэчышча шырокае і ёмістае — плённа могуць развівацца самыя розныя плыні. Яны не толькі не выключаюць адзін аднаго, а, наадварот, узбагачаюцца ў творчай сувязі. У якіх бы новых і своеасаблівых формах ні праяўляўся талент, сапраўдны талент, ён развівае мастацтва ў цэлым. Я помню, як Станіслаўскі, якому заўсёды было чужым сектанцтва, уважліва і зацікаўлена ставіўся да творчасці Меерхольда, Вахтангава, Таірава. Само сабой зразумела, што было б наіўным літаральнае перанясенне метадаў і прыёмаў гэтых мастакоў на сучасную сцэну. Кожнае пакаленне мае права мець свой тэатр. Але прага творчых шуканняў, імкненне знайсці найлепшую форму для выказвання духу свайго часу — гэтаму ў тэатральных майстроў дваццатых і трыццатых гадоў можна вучыцца і зараз.

ТВОРЧЫЯ САКРЭТЫ

У чым жа сіла жараўскай абаяльнасці? У адным са сваіх выказванняў, якое адносіцца да самых першых крокаў яго ў тэатры, ён выдае гэты «сакрэт»:

— Мне самому цікава, смешна і радасна іграць.

Такая прырода светлага таленту артыста. Знайсці залатую сярэдзіну, адчуванне праўды жыцця, улавіць такое тонкае і каштоўнае ў мастацтве «ледзь-ледзь» Жараву дапамагло кіно. Вельмі спатрэбіўся ў кіно і дар імправізацыі, якім шчодра надзелены акцёр, і яшчэ адна грань яго таленту — уменне свабодна, натуральна жыць у вобразе.

Артыста іншы раз папракаюць у тым, што ён захапляецца знешняй дэталлю, якая надае ролі вострую характарнасць. Але гэта апраўдана тым, што іншая дэталь дапамагае акцёру знайсці патрэбнае творчае самаадчуванне. Жараў гаворыць: «Як толькі мне наводзілі сіняк пад вокам (сцэна ігры на більярдзе ў трылогіі аб Максіме), я адчуваў нейкае асаблівае маладзецтва: більярд, піва, сіняк, п'яны чад, Васька-палавы, на якога можна крычаць, — усё гэта стварала атмасферу, дзе мой Дымба адчуваў сябе, як рыба ў вадзе».

З кожнай новай роляй Жараву ўсё больш удавалася накіроўваць свой тэмперамент у рамкі вобраза, узятага ва ўсіх яго жыццёвых сувязях і акалічнасцях.

СУЧАСНАСЦЬ І СУЧАСНІКІ

Цікава, што, аглядваючыся на пройдзены ў мастацтве шлях, Жараў любіць гаварыць не аб тых ролях, якія ён сыграў, а аб тых, якія яму хацелася б сыграць.

— Добра б паспрабаваць сябе Фальстафам або каралём Лірам, а яшчэ лепш — сыграць бы ў поўную сілу свайго сучасніка! Бо ёсць жа ролі, у якіх, як кажуць, артысты, можна купацца. Аб іх марыш усё жыццё.

У мастацтве заўсёды былі і ёсць натхнёныя працаўнікі. Жараў з гэтай плеяды. Яго дэвіз — «сваім мастацтвам перамагаць зло, рабіць жыццё лепшым».

— Многія думаюць, — гаворыць ён, — што маё грамадскае жыццё ідзе паралельна прафесіянальнаму. Нічога падобнага. Іменна канфлікты жыцця і праяўленне яго светлых бакоў, усё гераічнае, смешнае, недарэчнае, абураючае і кранальнае, з чым сутыкаешся ў жыцці, падтрымлівае агонь творчасці, дапамагае мастацтву.

Апошняя з завершаных работ — роля сельскага міліцыянера Фёдара Аніскіна ў фільме «Вясковы дэтэктыў» — натхніла акцёра іменна гэтай яснай і актыўнай грамадзянскай пазіцыяй.

Прайшло некалькі месяцаў, і зноў акцёр на здымачнай пляцоўцы. Адрэпеціраваны ўсе дэталі. Чуецца знаёмая каманда:

— Святло! Пачынаем новы дубль!

Ізабела ХАЗІЗАВА. (АДН).

Лістападаўскі ЭКРАН

«ВЫБУХ ПАСЛЯ ПАЎНОЧЫ»

Вытворчасць кінастудыі «Арменфільм». Аўтары сцэнарыя — І. Прут і Э. Карамян.

Час дзеяння кінакарціны — 1919 год.

— Мы паставілі перад сабой мэту, — расказваюць рэжысёры-пастаноўшчыкі Сцяпан Кеваркоў і Эразм Карамян, — узнавіць подзвіг маладых чэкістаў і іх памочнікаў-падпольшчыкаў, расказаць аб іх незвычайнай мужнасці, беззапаветнай храбрасці, самавалоданні і вынаходлівасці, праяўленых у цяжкім паядынку з хітрым і каварным ворагам.

Галоўныя ролі выконваюць: Атарбекаў — Гурген Тонунц, Армен — Эдуард Аруцюнян, Ануш — Кюнна Ігнатава, Галіна — Тамара Носава, Кіраў — Валер'ян Вінаградаў, Рэндзель — Уладзімір Кенігсон, Мухташоў — Фрунзік Мкртчан.

«ЗА ПАВАРОТАМ — ПАВАРОТ»

Гэты шырокаэкранны мастацкі фільм вытворчасці Рыжскай кінастудыі задуманы як размова з моладдзю. Яе вядзе сцэнарыст Андрэй Дрыпэ, і прысвечана яна першым самастойным крокам моладзі, першым паваротам, першым жыццёвым дарожным знакам. Інтарэсы моладзі Андрэю Дрыпэ вельмі блізкія, таму што ён сам працуе педагогам у Цэсісе. Свае назіранні ён адлюстраваў у аповесці «Дарожныя знакі», на аснове якой і нарадзіўся сцэнарый карціны.

Паставіў карціну рэжысёр Ольгерт Дункерс. Гэта яго першы мастацкі фільм.

У галоўных ролях здымаліся: Гунар Цылінскі (Роберт), Раман Грабоўскі (Гірт), Ліліта Азаліня (Інга), Велта Ліне (Ганна), Эдгар Гіргенсон (Артур) і інш.

«ІМЕМ ЗАКОНА»

Карціна створана на кінастудыі «Азербайджанфільм» па матывах аповесці Сулеймана Рагімава «Мехман».

— Мы прысвячаем свой фільм, — гаворыць рэжысёр-пастаноўшчык Мухтар Дадашаў, — першым пракурорам рэспублікі. Тым, хто стаяў на варце Савецкай краіны, быў сумленны, прынцыповы, строгі, хто аддаваў сваё жыццё за светлую будучыню...

Галоўныя ролі выконваюць: Мехман — Бібо Ватаеў, Кямілаў — Адыль Іскендзераў, Калаш — Рза Тахмасіб, Муртузаў — Мустафа Марданаў, Зулейха — Флора Керымава.

■

У лістападзе на экраны рэспублікі выпускаюцца таксама новая беларуская мастацкая кінастужка «Чакай мяне, Ганна», таджыкскі фільм «У гарах маё сэрца», казахскі фільм «Анёл у цюбецейцы», каляровая шырокаэкранная кінакарціна «Скарбы палаючых скал» вытворчасці Кіеўскай кінастудыі імя А. П. Даўжэнкі.

З зарубежных фільмаў гледачы змогуць прагледзець карціны «Цясніна» (Польшча), «Цішыня і крык» (Венгрыя), «Трагедыя горнай цясніны» (Югаславія), «Дзявочы манастыр» (ААР), «Лепшыя гады нашага жыцця» (ЗША).

■

Многа цікавага раскажуць таксама хранікальна-дакументальныя і навукова-папулярныя кінастужкі «1917. Сакавік-красавік», «Усенароднае свята працы», «Сібір — мой дом», «Штурм Венеры» «Паказанні сведак», «Лёд і золата», «Усё цудоўна ў Амерыцы», «Людзі тундры і мора», «Карпацкія эскізы», «Балада аб маім сучасніку», «Санеты».

Пытанням літаратуры і мастацтва прысвечаны кінафільмы «Капрыйскія Мальвы», «Мы іграем на свой лад», «Дух Ташкента жыве», «Размова пасля фільма».

Беларускія кінадакументалісты перадаюць на суд гледачоў новыя кінастужкі «Пасвячэнне ў хлебаробы», «Хлопчык і чапля».

ТЭЛЕБАЧАННЕ

31 кастрычніка

Першая праграма. 9-10 — тэлебачанне — школе. Геаграфія, 6-ы клас. «Своеасаблівасць расліннага і жывёльнага свету Аўстраліі». 9.40 — «Абавязак». Кінанарыс. 16-55 — праграма перадач. 17-00 — «Навіны» (М). 17-15 — для школьнікаў. «Тугія ветразі яго»... Літаратурная перадача. 17-45 — для першакласнікаў. «Зрабі цацкі сам». 18-15 — для школьнікаў. «Апавяданні пра Леніна» (М). 18-45 — «Рукапісы У. І. Леніна». Кінанарыс (М). 19-25 — «Панарама навін». 19-35 — «Наш прэс-цэнтр». У нас у гасцях журналісты газеты «Известия». 20-10 — «Іван Казлоўскі». Музычны фільм-нарыс. 20-30 — «Эстафета навін» (М). 21-15 — «Майстры экрана». Народны артыст РСФСР Юрый Нікулін (М). 22-30 — «Чорныя птушкі». Мастацкі фільм. 24-00 — «Навіны» (М).

Другая праграма. 17-15 — «Слава героям працы». Перадача з Ленінграда. 18-15 — для школьнікаў. «Марка краіны Гандалупы». Тэлевізійны спектакль. 19-30 — «Экран збірае сяброў». Канцэрт калектываў мастацкай самадзейнасці Малдаўскай ССР. Перадачы з Кішынёва. 20-30 — экран — завочнікам. Гісторыя КПСС. «XIV з'езд РКП(б). Курс партыі на сацыялістычную індустрыялізацыю краіны». 21-00 — рэклама, аб'явы. 21-05 — «Утаймаванне свавольніцы». Фільм-спектакль. 22-30 — аперэта А. Храмушына «Франсуаза». Тэлевізійны музычны спектакль (М).

1 лістапада

Першая праграма. 8.25 — праграма перадач. 8-30 — для студэнтаў ВНУ. Тэхналогія металаў. 9-00 — «Гімнастыка для ўсіх» (М). 9-45 — «Навіны» (М). 10-00 — «Будзьце шчаслівыя». Музычная вясёлая праграма (М). 10-30 — «Аб'ектыў». Тэлевізійны клуб (М). 11-30 — «Імя Леніна». Перадача, прысвечаная БДУ імя У. І. Леніна. 12-10 — «Музычная шкатулка». 12-30 — «Лаўрэаты прэміі імя Э. Багрыцкага». Перадача з Адэсы. Тэлевізійны народны універсітэт. 13-00 — факультэт навукі і тэхнікі. «Класіфікацыя навук» (М). 13-45 — факультэт культуры. «Ідэалагічная барацьба ў сферы культуры» (М). 14-30 — тэлевізійны тэатр для дзяцей. П. Бажоў «Малахітавая шкатулка». Прэм'ера тэлевізійнага спектакля. 1-я серыя. Перадача з Чэлябінска. 15-30 — «Заўтра прыходзіць са світаннем». Тэленарыс (М). 16-00 — у эфіры — «Маладосць». «Фонд Ільіча». Перадача з Вільнюса. 16-30 — «Тыдзень планеты». Міжнародны агляд. 17-00 — навіны (М). 17-15 — рэпартаж з музея У. І. Леніна (М). 18-00 — праграма каляровага тэлебачання. «Гэтыя пунсовыя песень радкі». Музычна-паэтычная кампазіцыя (М). 19-00 — спартыўная перадача (М). 21-30 — «Веды па грамадзянскай абароне — кожнаму». Выступленне старшага інспектара Штаба грамадзянскай абароны БССР М. А. Дубровіна. 21-40 — «Герой нашага часу». Мастацкі фільм. 1-я серыя. «Бэла». 23-20 — «Двое ў пакоі і варта». Кінанарыс. 23-40 — «Навіны» (М).

2 лістапада

Першая праграма. 8-25 — праграма перадач 8-30 — для студэнтаў тэхнікумаў. Тэарэтычная механіка. 9-00 — «На зарадку станавіся!» (М). 9-15 — «Навіны» (М). 9-30 — для школьнікаў. «Будзільнік» (М). 10-00 — «Музычны кіёск» (М). 10-30 — «Паэт і грамадзянін». Да 60-годдзя з дня нараджэння М. Лужаніна. 11-00 — для юнацтва. «Шлях у навуку». «Сусвет побач». Адказы на пытанні 1 тура «Касмічнай алімпіяды» (М). 12-00 — для школьнікаў. «Бертрамка». Перадача з Чэхаславакіі. 12-45 — праграма каляровага тэлебачання. «Павел Карчагін». Мастацкі фільм (М). 14-25 — для школьнікаў. «Вас выклікае Спартландыя». 15-30 — «Навіны» (М). 15-40 — «Скарбы Ленінграда». «Каменныя лікі над Нявой». Перадача з Ленінграда. 16-00 — для воінаў Савецкай Арміі і Флоту. «Эстафета дружбы». Сумесная перадача тэлебачання СССР і ГДР (М). 16-30 — «Сельская гадзіна». Насустрач III з'езду калгаснікаў (М). 17-30 — праграма каляровага тэлебачання. Мультыпанарама. «Клуб кінападарожнікаў» (М). 19-30 — «Сёння рубеж перадавікоў, заўтра — здабытак кожнага». Перадача, прысвечаная калектыву эксперыментальнай базы «Тулава» Віцебскай вобласці. 20-15 — «Лаўрэаты Ленінскай прэміі». Кампазітар Г. Свірыдаў. 20-50 — «НАП у будаўніцтве». Выступленне намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР У. Г. Каменскага. 21-15 — «Сем дзён». Міжнародная праграма (М). 22-00 — «Герой нашага часу». Мастацкі фільм. 2-я серыя. «Максім Максімавіч». «Тамань».

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.
Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАЎ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, А. С. ГРАЧАНІКАЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОЎСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць у аўторак і пятніцу

НАШ АДРАС І ТЭЛЕФОНЫ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара — 3-44-04, аддзела літаратуры — 3-21-53, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 3-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 3-24-62, аддзела публіцыстыкі — 3-24-62, аддзела культуры — 3-22-04, аддзела інфармацыі — 3-44-04, выдавецтва — 6-25-19, бухгалтэрыі — 6-25-87.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР Минск

Індэкс 63856. Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі. АТ 18382